

Årgång 26
Nr 2 1974
3:00

vi människor

SVENSKA KVINNORS VÄNSTERFÖRBUNDS TIDNING

Ur innehållet:

Om kvinnors villkor — ett samtal med Rita Liljeström

*

Familjen i klassamhället

*

Vad gör vi för ungdomen? Om ungdomsmiljö, ungdomsgårdar, fritidsgårdar

*

Rapport från 8 mars

*

KVINNOKULTUR:
Att leta efter kvinnobilder

Kvinnoliv
— sedda genom kvinnors ögon

Svenska Kvinnors Vänsterförbund

Svenska Kvinnors Vänsterförbund har i korthet följande historia. 1914 bildades Föreningen Frisinnade Kvinnor under parollen: Mot krigspsykos, för demokrati och för kvinnornas likställighet. År 1931 utvidgades förbundet så att ett samarbete blev möjligt mellan alla kvinnor som önskade en samhällsutveckling i vänsterriktning. Då fick förbundet sitt nuvarande namn.

Förbundet vill verka för fullständig likställdhet mellan kvinnor och män och för kvinnornas deltagande i full utsträckning på alla områden av det ekonomiska, sociala och politiska livet; för erkännande av och respekt för kvinnornas värdighet i familj och samhälle.

Förbundet vill verka för samarbete mellan kvinnor i alla länder och med all kraft delta i strävandena att uppnå och befästa en varaktig fred, allt framtidsarbets grundval.

År 1946 anslöts Svenska Kvinnors Vänsterförbund (Swedish women's left federation) till Kvinnornas Demokratiska Världsförbund (KDV).

KDV hade 1969 anslutna organisationer i 90 länder med omkring 200 miljoner medlemmar.

KDV har nu tillerkänts konsultativ status I (tidigare hette det A) hos FN:s ekonomiska och sociala råd. Endast 16 organisationer har denna status vilken innebär rätt att yttra sig vid rådets sammanträden och att framlägga egna förslag muntligen eller skriftligen.

Sjuhäradsbygdens Tryckeri AB

Allégatan 59
501 02 BORAS
Tel. 033/11 70 30

**BOKTRYCK
OFFSET
ROTATION
BOKBINDERI
DISTRIBUTION**

Förra numret hyllade vi Hertta Kuusinen på hennes 70-årsdag. Nu har vi den smärtsamma plikten att berätta att hon avled i Moskva i mars. Det är en oersättlig förlust för KDV och kvinnosaken i hela världen.

E.P.

Ett varmt tack till alla SKV-avdelningar som varit vänliga att komma ihåg mig på min 70-årsdag.

E.P.

**PRENUMERERA
på
Vi Män
Värva
PRENUMERANTER**

Ansvarig utgivare:
VALBORG SVENSSON

Redaktionskommitté:
EVA PALMAER
LOUISE WALDÉN
KATJA WALDÉN
ELISABETH VON HELAND

Vi Män utkommer med sex
nummer om året

Prenumerationspris pr år 15 kr

Postgiro 5 13 23 — 4

SVENSKA KVINNORS
VÄNSTERFÖRBUND
Box 3021, 161 03 Bromma
Tel. 08/87 79 14

Sjuhäradsbygdens Tryckeri AB, Borås 1974

Innehåll:

Ledare.....	3
8 marsfirandet	4—9
Tal till 8 mars. Brita Stövling	6
Aktion mot porren.....	8
Ett samtal om kvinnovillkor — intervju med Rita Liljeström. Annika Nordin, Louise Waldén	10
Familjen i klassamhället. KW.....	15
Vad gör vi för ungdomen? Katja Waldén	16
"I Vietnam försvarar folket" Lotta Forsman	18

KVINNOKULTUR:

Att leta efter kvinnobilder. Anne Lidén	20
Kvinnoliv — sedda genom kvinnors ögon. Anna-Lena Lindberg	26
Kort om böcker	29
För Indokinas kvinnor och barn.....	31

Rättvisa Frihet och Bröd

Våra grundlagar damp just ned i brevlådan ca en månad sedan de antagits med överväldigande majoritet av riksdagen. Det knorrande folket tyckte att det varit trevligt om vi informerats före beslutet, men där har vi dummat oss som vanligt. Vart skulle det ta vägen med demokratin om varje litet beslut som till exempel en ny grundlag skulle kommenteras av kreti och pleti?

För övrigt är både förslag, utredningar och riksdagsprotokoll offentliga.

Är folket så förbaskat intresserat av sin framtid får det väl ta ut semester och sätta sig att läsa. — Demokrati, det är folkstyre det och folket får välja vart tredje år, det måtte väl räcka. Det vill säga, när folket varit allt för veligt, som i höstas, kan det som bekant bli kortare mellan valen. — Våra översåtar kanske tröttnar på oss till slut, om vi inte passar oss, och följer Brechts råd att se sig om efter ett nytt folk.

*

Tänk om sextimmarsdagen blir verklighet inom överskådlig tid! Det trodde väl knappt förslagsställarna inom socialdemokratiska kvinnoförbundet när de framlade sitt långtidsprogram för ungefär ett och ett halvt år sedan. Nu planerar delegationen för jämställdhet, försöksverksamhet med sextimmarsdagen på flera platser — Självklart har arbetslösheten givit frågan en ordentlig skjuts. Allt fler frågar sig om det inte vore lämpligt att förkorta arbetstiden under nuvarande förhållanden istället för att varva arbetslöshet med exempellös förslitning och utsugning av dem som har jobb.

*

Vårt samhälle är fullt av motsägelser som bekant. Samtidigt med arbetslöshet i ett hörn är det skriande brist på folk (och organisation och god vilja) i ett annat. — I Storstockholm står nya flotta daghem tomma med en ringlande kö av föräldrar och barn utanför. Personalbrist, inga förskolelärare! En annan kö slingrar utanför förskoleseminarierna. Hur man kan undgå att lösa den ekvationen är obegripligt. Under ett övergångsskede skulle man säkert komma långt med deltid, biträden, ordentligt betalda praktikanter, fördelning av de förskolelärare som finns o s v. Besynnerligt är också att man på sina håll nöjer sig med familjedaghem utan större pretentioner på vare sig utbildning eller resurser.

*

Nya skatteförslaget tycker en del är orättvist för att det gynnar inkomsttagare med 50 000 till 100.000 per år. De får ca tvåtusen kronor mindre i skatt, vid 15.000 rör det sig om 600 kr. Men räkna i procent kära vän då får 100.000 kr-medborgaren bara två procent i skattesänkning medan 15.000 kronors-medborgaren får hela fyra procent. Så räknar man i DN, om det kan tjäna som tröst.

*

Förslaget till ny abortlag är klart bättre än 1965 års abortkommitté's som avlämnades hösten 1971. Kvinnan får själv bestämma om hon vill ha abort fram till tolfte veckan. Läkare skall visserligen bedöma fallet, men man förutsätter att aborten beviljas om åtgärden ej medför allvarliga risker för kvinnan. Förslaget om beslutande nämnder som SKV absolut tog avstånd ifrån, har försvunnit. Mellan tolfte och artonde veckan skall en kurator och en läkare inkopplas. Efter artonde veckan skall abort kunna medges endast av socialstyrelsen. Upplysning om preventivmedel skall intensifieras, P-piller skall kosta som vanlig medicin, spiraler skall sättas in gratis men kondomer skall betalas. SKV har krävt fria preventivmedel.

Första maj är här. Arbetarklassens, solidaritetens och socialismens dag då vi demonstrerar för rättvisa, frihet och bröd åt all världens folk. Parollen håller, kring den borde enighet kunna vinnas!

E.P.

8 mars

den internationella socialistiska kvinnodagen, firades i år på flera håll i landet. I Piteå ordnade Grupp 8 möte för alla Norrbottens kvinnor på fredagen med gruppdiskussioner hela lördagen. I Stockholm firades kvinnodagen tre dagar i samarrangemang mellan SKV och Grupp 8. På fredagen var det opinionsmöte för LIP-arbeterskorna, på lördagen demonstration och därefter öppet hus för alla kvinnor på Grupp 8:s lokal. På måndagen stort solidaritetsmöte där bl a Brita Stövling höll det tal som återges på följande sidor. Natten till den 8:e gjorde Grupp 8 dessutom en uppmärksam aktion mot porr och prostitution, som ni kan läsa om lite längre fram i tidningen. Här en kort rapport från 8-marsfirandet i Stockholm.

Fredagen den åttonde mars ordnade Grupp 8 ett möte om kvinnan på arbetsmarknaden.

Två franska kvinnor, Christine och Fatima, berättade för en överfull sal om kampen på LIP-fabriken. LIP är en klockfabrik som till största delen sysselsätter kvinnor. I april 1973 försökte företaget genomdriva omfattande nedskärningar som skulle inneburi massavskedanden.

Men arbetarna på LIP vägrade gå med på några avskedanden, istället tog de saken i egna händer, ockuperade fabriken och fortsatte arbeta men nu för sina egna behov och på sina egna villkor. Kapitalisterna behöver arbetarna men arbetarna klarar sig bra utan kapitalisterna! Den 29 januari 1974 skrev LIP-arbetarna under ett avtal som innebär att ingen ska avskedas.

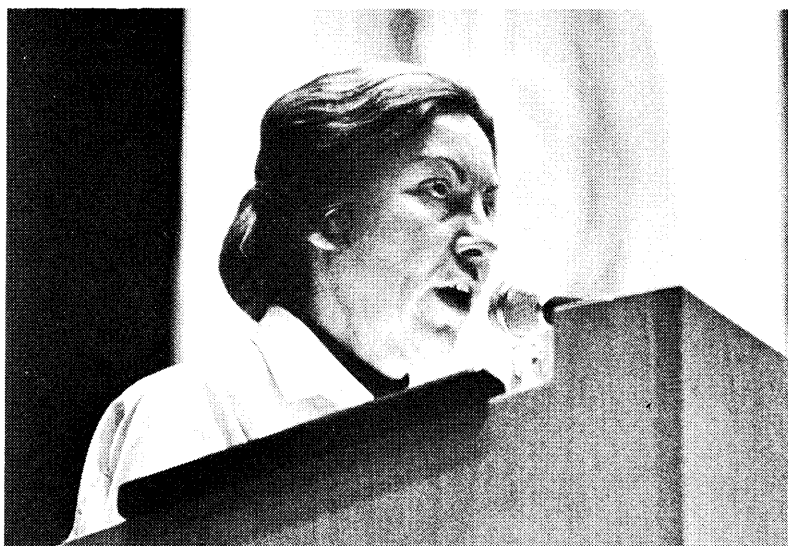
Lördagen den 9 mars deltog 1500 personer i den demonstration som Grupp 8 och SKV ordnade. Efter demonstrationen var det öppet kvinnohus i Grupp 8:s lokal och där kunde man värma sig med kaffe, te eller vin och diskutera de senaste dagarnas aktiviteter.

*

Måndagen den 10 mars, stort solidaritetsmöte i Folkets Hus i Stockholm. Med sång, musik och många tal där kvinnor berättade om kampen i Chile, Grekland, USA, Palestina, Vietnam och Laos.

Margot Mårdh, SKV, fick oss att sjunga med i sången om Chile, "Venceremos, vi ska segra!"

Jülidée från Turkiet sjöng en gammal turkisk sång, en monolog av en kvinna som arbetar och sliter på tobaksfältet.

Överst på föreg sida: Demonstrationen och mötet efteråt på Sergels torg. Längst ner: barnpassning på Grupp 8:s lokal. I denna spalt: Margot Mårdh sjunger. T.h.: från Öppet hus hos Grupp 8. I mitten: Jülidée sjunger, längst ner Brita Stövling talar. Foton: Jean Montgrenier och Nino Monastrà.

Följande tal höll Brita Stövling på solidaritetsmötet i Stockholm den 11 mars i samband med firandet av kvinnodagen:

Mobilisera alla våra styrkor!

Jag tänker anknyta till vad vår grekiska syster sa. En ny junta i Aten slog till i november förra året, med stöd av det gamla vanliga CIA. I dagspressen kunde man läsa om en ung kvinna, Maria, som när knektarna gick till angrepp mot de vapenlösa studenterna fick sitt högra öga utstucket. Hon greps utanför ett apotek där polisen ställt sig på vakt. Hon släpades till en polisstation, förhördes, misshandlades fortfarande utan att ha fått vård och våldtogs av fyra eller fem polismän.

I den svenska dagstidningen, omedelbart till höger, annonserades om kanelbullar. Det kan se ut som en tillfällighet, men är det inte. Peter Watkins, den engelske tv-filmaren, som bl a gjort Krigsspel, säger att massmedia blivit något fruktansvärt. Verkligheten hackas sönder, och innan man hunnit svälja ett sammanhang är man redan i en annan världsdel. Och för att det inte ska bränna till för mycket kastar man in vädret.

Jag tänker nu beröra vikten av att hålla sig underrättad om imperialismens och det patriarkala samhällets övergrepp, om vikten att solidarisera sig med dem som bekämpar dessa institutioner.

1959 rådde nästan idylliska förhållanden. Missförstå mej rätt. Den kubanska revolutionen kunde genomföras tack vare en handfull beslutsamma människor i samverkan med ett beslutsamt folk, tack vare en splittrad kubansk bourgeoisie, men också tack vare att USA togs på sängen.

Den kubanske revolutionen föranledde en militär upp-

ryckning utan motstycke i USA. Nu hade USA blivit skrämt, och på bröderna John och Robert Kennedys initiativ utvecklades metoder för folk- och gerillabekämpning i skolor, övningsläger, forskningsinstitut — en brandkårsstrategi, dvs tungt beväpnade styrkor som ska kunna sättas in var som helst i världen på några få timmar.

Vi vet alla vilket övningsfält USA har tillåtit sig att använda för att utprova effekten av sina bestialiska folkbekämpningsmetoder — Vietnam. Dåvarande amerikanske utrikesministern McNamara sa: "Vietnam intresserar oss inte som strategiskt mål, utan som *repetition*. Hur ska ett land som förfogar över en enorm militärpotential men har mindre politiska resurser kunna segra över en motståndare som är militärt underlägsen men politiskt stark? Vi måste lära oss metoder så att vi kan lösa samma problem i Asien, Afrika och framförallt Latinamerika, där det en dag kommer att gälla liv eller död." Slut på citatet.

Under andra världskriget fanns amerikanska trupper i 39 länder idag i minst 64. Nu är det ju ändå så att dom amerikanska pojkar inte räcker till att vara överallt, även om det kan förefalla så. Istället har USA börjat delegera sin militära makt, främst till Brasilien och Iran, för att bevaka Latinamerika och Mellanöstern. Världens militärutgifter uppgår årligen till 1 000 miljarder kr, 1 milj milj. Större delen kommer på de kapitalistiska länderna och deras satelliter.

Så det lönar sig inte att göra motstånd då? Fel. Det är

vad imperialisterna vill få oss att tro. Fasaden har sprickor, det jäser överallt. Elridge Cleaver sa för något år sen: "Grisarna — den amerikanska polismakten — darrar, för dom vet att vi kan stjäla systemet. Dom vet det, även om vi ännu inte vet det." Slut på citatet. Den kapitalistiska industrivärlden, men även Etiopien, skakas av omfattande strejker. I tredje världen finns befrielseörelser överallt. Gerillaenheter organiseras, blossar upp i aktivitet, krossas till hälften, går under jorden, kommer igen. Detta är dåligt bevakat av massmedia, naturligtvis.

Det senaste glädjande exemplet på att befrielsekamp lönar sig är Guinea-Bissaus självständighet förra året, där kvinnorna tagit på sig hela skalan av uppgifter i kampen: militära, politiska, utbildning, vård och matproduktion.

På tal om Portugal: De tre Mariorna har som ni vet för tillfället försatts på fri fot. Rättegången mot dem tas upp igen när opinionen lagt sig. Låt oss se till att den inte gör det. I London, Paris och New York har aktioner och demonstrationer för dem ägt rum, vilket mycket generat de ömhudade portugisiska makt-havarna.

I det här sammanhanget vill jag citera en spansk advokat om kvinnor i underjordiskt arbete: "I ett land som vårt där religion, familj och tradition håller kvinnan i ett järngrepp är varje kvinna som frigjort sig från dessa band en stark personlighet. 1 kvinna i kampen är värd 50 män."

Om vi nu går över till Sverige kan vi säga att Sverige

inte längre svenska krusbär äger. Dom är i stor utsträckning amerikanska. T ex livsmedelsproduktionen, datorer, reklambyråer. Vårt teleförsvar vilar tryckt i ITTs händer, dom som var framme och stjälppte Chiles försök till socialism. Alla de strategiska delarna i vårt svenska Vigenplan är amerikanska. Med IB-affären, om inte annat, har vi fått upp ögonen för hur intimt samarbetet är mellan svensk och amerikansk krigsmakt.

Sverige är ett korporativistiskt samhälle. Det innebär att makthavarna med alla medel vill få oss att tro att vi har gemensamma intressen med våra förtryckare. Budgetåret 74/75 kommer 1,2 miljarder kr att gå till näringslivet (dvs det liv som ger oss näring, fast det förefaller tvärtom) i form av bidrag och skattelättnader. Vårt svenska klassamhälle, som man gärna liknar vid en båt som vi snällt ska sitta stilla i, ser ut så här: Vi har en arbetarklass på ca 53%, ett mellanskikt på ca 28, småborgerlighet på ca 14. Så har vi den härskande klassen som utgör 1 %. Till sin hjälp har dom vad man kan kalla väktarna på 2 %: militär, polis, domare. Ni vet väl att svenska folkets utgifter per capita för polisen är högre än amerikanska folkets för sin? Andra väktare är skolledare, ekonomiska experter, präster. Ni vet väl att kyrkan hör till de största kapitalägarna i landet med ca 5 miljarder kr? Vidare massmediaproducenter och reklamfolk.

Tillsammans vidmakthåller dessa 2 % väktare, åt den härskande klassen, lag, ordning och en indoktrinering i den kapitalistiska ideologin som går ut på två saker: konsumera! samt ett alla områden genomsyrande öppet eller dolt kvinnoförakt.

Hur kan nu kontrollen av den övervägande delen av befolkningen säkerställas?

För de makthavande vet att dom behöver oss, men vi behöver inte dom. Ja, öppet med vapenmakt går det ju inte, även om vi har alltfler patrullerande polismän med sina penisattrapper. Men det är här som vanliga män kommer in och utövar vardagsförtrycket över oss kvinnor.

Det har IB-affären visat, med all tydlighet. Vi har tryckfrihetslagar som reglerar vad som får sägas och inte sägas. På ena planhalvan i den här matchen, den halva som gäller samhällskritik, där tillämpas de så hårt att samhällskritik blir spioneri. På den andra planhalvan, den som är kränkande för hela halva befolkningen — kvinnorna — där tillämpas lagarna inte. Det finns bokstavligen ingen gräns för vad kvinnor utsätts, bl a med hjälp av knark. Och detta är ingen marginell företeelse. Våra två vanligaste porrblaskor kommer ut med en samlad upplaga på 525 000 ex per vecka. Det blir drygt 27 milj ex per år. Dom läses av våra killar, söner, arbetskamrater, skolelever. Föreställ er vilken effekt ett kvinnoförakt av sådana proportioner har på mäns uppfattning om kvinnor och vår egen uppfattning av oss själva!

Hur ställer sig då kulturarbetare, vänsterns män, män i allmänhet till detta? Det finns två inställningar: 1. Det är inte vårt bord. 2. Vårds- och porr-litteraturen, där det nästan uteslutande är kvinnan som exploateras, är ett nödvändigt pris för vår tryckfrihet. Vad är nu det för kapitalistiskt schackrande! Tror man att man kan köpa det fria ordet för kvinnostjärtar!

Jag vill ge ett smakprov på det som anses vara priset för tryckfriheten, som vi kvinnor betalar utan att ha blivit tillfrågade: Det handlar om en liten danserska, bajadär, som fått order att dansa så inför en maharadja som har

tråkigt. "För varje plagg som faller ropar han otåligt, hest: Fortsätt. Den lilla bajadären kastar ytterligare ett plagg, och ännu otåligare, ännu hesare ropar maharadjan: Fortsätt. Nu står hon där alldeles naken. Hennes späda kropp, ung, fast, blank är bedårande. Det är svårt att avgöra om den bör liknas vid mycket ljus brons eller lätt rosigt elefenben. Maharadjan har rest sig och vrålar som en galning. Fortsätt. Den staccars lilla bajadären känner efter om hon möjligen har glömt någon osynlig liten bandstump. Men nej, hon är fullkomligt naken. Maharadjan blänger mörkt åt sina livtjänare och bölar på nytt: Fortsätt. De har förstått. De långa dolkarna blixtrar. Inte utan fingerfärdighet drar de huden av den lilla bajadären. Med en ståndaktighet som får kallas beundransvärd för hennes ålder uthärdar flickan den löjliga operationen och står flämtande och ångande inför maharadjan som en scharlakansröd anatomisk plansch. Alla drar sig diskret tillbaka. Och maharadjan har inte längre tråkigt." Det här är ett exempel på många sadistiska kvinnoskildringar ur en antologi som är redigerad och prisad av progressiva män: "vacker samling sällsamma berättelser", "utomordentligt stimulerande", utgiven på ett progressivt förlag. Detta förlag har också utgivit en bok som heter Kapitalet av en författare som heter Karl Marx.

Var vänliga och jämför fascisternas tortyr i verkligheten, porrindustrins alster och kulturradikalernas litterära finsmakarsadism. Grupp 8 har ibland anklagats för att vara sexfixerat. Det är lika begåvat som att säga till en person som ropar att det brinner: Fasligt vad du är intresserad av eld. Är du månne pyroman?

Forts på nästa sida

Aktion mot porren

Natten till den 8 mars gjordes en samnordisk aktion mot kapitalets porrindustri. Kvinnor i Oslo, Stockholm och Köpenhamn klistrade upp plakat och målade över skyltfönster till sexshopar och porrklubbar. Affischerna, ett rött kvinnomärke på vit bakgrund var försedda med texterna "Krossa kapitalets porrindustri", "Stoppa utnyttjandet av kvinnor", "Du betalar — kvinnan förnedras — hallicken förtjänar", "För mänsklig kärlek — mot kapitalismens porrindustri", omkringgärdades av små klisterlappar med texten "Här utnyttjas och förnedras kvinnan."

I Stockholm lyckades ett sextiotal tjejer uppdelade på smågrupper hinna med de flesta porrklubbarna.

Att vår aktion inte skulle uppskattas av herrarna bakom porrklubbarna det visste vi i förväg, att porrindustrin inte är någon oskyldig företeelse utan förbunden med olika brottsliga förhållanden, det visste vi också och att de inte drar sig för att ta saker i egna händer. Det här märkte särskilt de tjejer som förföljdes och slogs ner av två gorillor inkastare från en porrklubb. I såna situationer, vråla tjejer, vråla! och dra er

inte för slag under bältet!

Nio tjejer greps av polisen med repliken "Stopp ett tag flickor, får vi se vad ni har i plastpåsar". Påsarne innehöll affischer och klister och med det som skäl måste tjejerna följa med till polisstationen. De släpptes sedan de lämnat namn och adress. Vad som blir de juridiska följderna av detta väntar vi med spänning på. I såna situationer, kom ihåg att ni har rätt till förhörsvittne och glöm inte att ni ska ha kvitto på allt ni lämnar från er!

Till polisstationen gick också vi som inte åkt fast, för att agera välkomstkommitté. Men eftersom vi tyckte det vore pinsamt om poliserna skulle börja fråga om vi alla var gravida med våra putande magar så tömde vi för säkerhetsskull "magarna" i en blå sandlår som Gatukontoret tillhandahöll på lämpligt avstånd från polisstationen. Så gick vi in på stationen varvid följande scen utspann sig mellan Kvinna 1 och Kvinna 2 samt kommissarie S-d.

S-d: — I och för sig är det rätt behjärtansvärt. Men det ger oss ju en massa extra besvär och bråk. (I en myndig och något hotfull ton) Vi skulle gärna vilja veta vad det är för klister.

Kvinna 1 och 2; (i korus) — det vet vi ingenting om.

S-d: (i en ton av jag tror

så mycket jag vill). Nej, det förstår jag.

S-d: — Ja, så länge det finns en massa tokiga karlar, så kommer det att finnas porraffärer. Ja, det finns tokiga kvinnor också.

Kvinna 1: — Ni, poliser, stöder ju porrindustrin.

S-d: — Nej, det gör vi inte. Det är ju såna som har kontaktsvårigheter som går dit. Ja, så är det lantisar som kommer till stan, såna som inte har sett den svenska synden. Ja, å så missförstådda äkta män.

Kvinna 2: — Nej det är det inte alls, det är män över 20 år från socialgrupp ett och två och de flesta är gifta, eller har fasta förhållanden.

S-d: — En massa tjejer gör det här för den snöda vinningen. Och det måste man ju säga att det är ju väldigt lättförtjänta pengar. Och de tjänar ju mer och tycker väl att det här är bättre än att jobba på sjukhus och skattefritt är det ju också. Dom skulle ju kunna bli sjukvårdsbiträden.

Kvinna 2: — Nej, det är fullt där, det finns inga jobb.

S-d: — Det gör det visst det. Det vet väl jag. Jag är själv gift med en sjuksköterska!

Kvinna 1: — Hur fick ni reda på det här med klistringen?

Komm. S-d: — Ja, det ringde en Svensson och sa att det var en massa tokiga fruntim-

(Forts från föreg. sida)

Lägg till sexploateringen att kvinnor är låglönade, extremt lågavlönade, politiskt fattiga, deltidsarbetande med vad det innebär av förlust av sociala förmåner, dåligt med daghem, dolt arbetslösa, korttidsutbildade, dåligt politiskt representerade och sen har vi inte preventivmedel som är både säkra, oskadliga, enkla och kostnadsfria.

För att sammanfatta: Denna fruktansvärda fiende: kapitalism, imperialism, fascism som är rustad till tänderna, vill vänstern och socialismen gå till strids mot utan att ha tagit itu med sin patriarkalism, dvs utan att ha alla våra styrkor mobiliserade!

Först när män slutat tala om broderskap med allt vad det innebär av manschauvinism,

och börjar tala om syskon-skap istället,

först när män slutat att motarbeta vår kamp, slutat att å våra vägnar definiera oss och vår identitet

först när kvinnors själv-känsla och stolthet, kvinnors uppfinningsrikedom och konstruktiva handlingskraft frigjorts

först då kan hela folkets kamp lyckas.

mer som sprang omkring och klistrade.

Kvinna 2: — Äh, det var från en sexklubb de ringde?

Komm. S-d: — Nej, det var en Svensson. Ni var ute för tidigt, se. Det var för mycket folk ute.

Kvinna 1: — När ska man vara ute då?

Inget svar.

Komm. S-d: — Men ärligt talat nog kannivälharoligare saker för er än att vara ute och klistra?

Komm. S-d: — Har du någon karl?

Kvinna 1: — Ja.

Komm. S-d: — HAR DU???

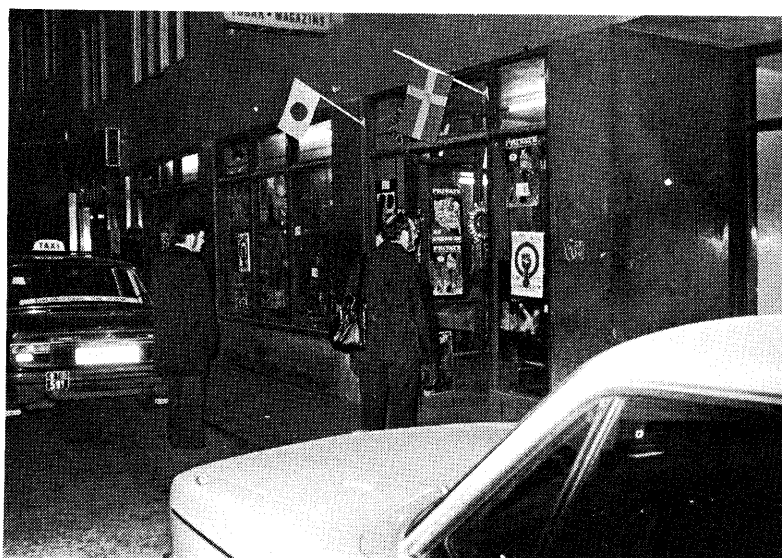
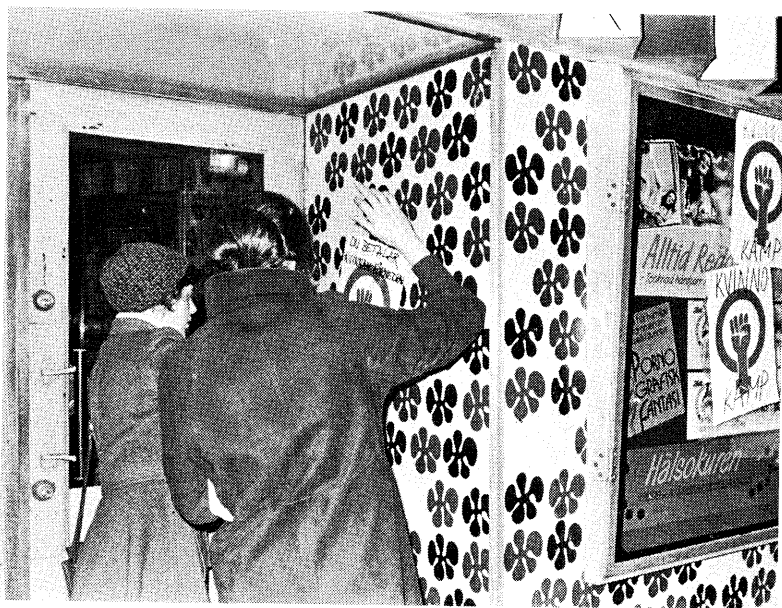
Komm. S-d: — Att vara tip top och så där. Det är ju typiskt kvinnligt. Ja, jag har varit här i 20 år, jag känner flickorna. 75 % är inte gifta och försörjer inte några karlar. De säger "nej jag får nog med det här med karlar i jobbet." Dom gör det för pengarna, ha-begäret. Jag känner en tjej hon har guld för 10 000 kronor på ena armen. Så har hon en jäkla snygg päls också.

Här avbryts kommissarien av att den första av de nio tjejerna släpps.

— Vad säger din man om det här undrar kommissarie S-d. Ja, jag skulle då aldrig tillåta min fru att göra så här!

Innan ni lämnar polisstationen ropar kommissarie S-d: — Gör inte om det här!

— Jodå, ropar vi, går ut och hämtar upp "bevismaterialet" ur sandlådan, smäller upp en sista affisch på en porraffär går till tunnelbanan och skiljs efter ett gott arbete.

Vi Mänskor — vad är det?

- Det finns många som inte vet det men som skulle läsa tidningen om dom visste att den fanns
- Det finns många som hört talas om den men inte vet hur man ska få tag på den
- Det finns många som läst enstaka nummer men som inte tänkt på att prenumerera

Hjälp oss nå alla dom!

Hjälp till att skaffa
**LÄSARE OCH
PRENUMERANTER**

enskilda och institutioner
(bibliotek, skolor, väntrum)
— tidningens framtid beror
på dej

6 nr per år — 15 kr/helår

Vid 29 års ålder flyttade Rita Liljeström från Finland till Sverige och började studera efter att ha varit mamma på heltid. Idag är hon 45 år, har tre vuxna barn, är fil dr i sociologi, universitetslektor i Göteborg och en av våra främsta "experter" på frågor om familjen, barnen, könsroller. Hon har givit ut två böcker, *Jämställdhetens villkor* (om könsroller) 1968 och *Uppväxtårens villkor* (delutredning till Barnstugeutredningen) 1973. I år kommer *En socialhistorisk studie över aborter i Sverige, en enkvinnas-utredning gjord för FN:s befolkningskonferens i sommar*. I sina böcker, i föreläsningar och artiklar har hon på ett oerhört spännande sätt satt in kvinnans, mannens och barnens roller och relationer till varandra i ett historiskt, socialt och ekonomiskt sammanhang. Annika Nordin och Louise Waldén har samtalat med Rita Liljeström om hennes forskning och syn på bl a kvinnornas situation, den nya kvinnorörelsen, familjen, kärleken, sexismen.

Ett samtal om kvinnornas villkor

Rita kommer direkt från ett långt sammanträde, vi från varsitt jobb. Vi beslutar att samla krafter på ett fik över en kopp kaffe och en påse hemmagjorda negerkyssar.

På fiket talar vi länge om oss själva, våra egna erfarenheter. Vi talar om barn, om allt det barn ger av känslor, fantasi, möjligheter. Via barnen kommer vi tillbaka till den människa vi en gång var, innan vi anpassats i vuxensamhällets normer. Vi talar om det orimliga i att man inte har tillgång till barn i det här samhället om man inte skaffar dem själv. Samtidigt som vi utformat en modersroll som tvingar kvinnan att avstå från så mycket för "glädjen att vara mor". Männen och de barnlösa kvinnorna får för litet av den nödvändiga samvaron med barnen, mödrarna får för mycket. Och ingetdera är till barnets bästa.

Vi talar om Ritas arbete, den kvinnliga forskarens villkor. "När jag kom till Sverige tyckte jag att alla svenska studenter var så duktiga", säger Rita. "Jag hade inget självförtroende. Sedan dess

har jag lärt mig att resultatet beror på om man har tid och tar sig rätten att arbeta i ro tills man når den tunna intellektuella luft där tankarna klarnar". Men kvinnor har så sällan den möjligheten, de avbryts ständigt. Måste styc-ka sönder sin tid i små små bitar och får inte chansen till den tidskrävande koncentration som krävs för ett intellektuellt eller konstnärligt arbete. Förr sattes detta t o m i system genom att man konsekvent avbröt småflickornas lekar för att vänja dem vid att släppa allt de hade för händer när någon krävde deras uppmärksamhet.

Få kvinnor har också det självförtroende och den känsla för sitt egenvärde som behövs för att ge sig i kast med komplicerade arbetsuppgifter. "Självförtroendet växer medan man arbetar", säger Rita. "Det växer när folk gillar det man gör, när man bacas upp. Förr förföljdes jag av tanken att jag skulle avslöjas som en bluff. Nu känner jag mig äkta, genuin".

Sen tar vi påsen med negerkyssar, går upp till Ritas ho-

tellrum och sätter på bandspelaren.

Om forskning: "Jag är ännu idag förbluffad över manliga samhällsvetenskapares enögdhet. Det finns en sorts manlig forskning som struntat i halva befolkningens synvinkel".

Louise: Om man följer din forskning tycks det finnas en linje, från könsroller över familjen och barnens situation och nu till moderskapet, barnafödandet. Är det en medveten linje eller har det bara blivit så?

Rita: Det var ju inte så att jag ville forska på det här området. Jag ville hellre hålla på med stora internationella frågor. Men så hade jag då varit husmor och föstes automatiskt in på könsroller. En dag kom mina kolleger och sade ungefär att jag hade tur som hamnade på ett modeämne. Och att det beror på ett opportunistiskt ämnesval att jag fått ett fint mottagande.

När jag började med könsroller märkte jag att det var väldigt fruktbart och fullt av obesvarade frågor. Det var

sas att dela befolkningen i två hälfter och så se vardera hälfts villkor. Jag upptäckte att hela den sociala och kulturella situationen som gällde kvinnor var totalt försummad i samhällsvetenskapen. Det har uppfattats som något o viktigt och ovidkommande. Jag är än i dag förbluffad över manliga samhällsvetenskapares enögdhet. Det finns en sorts manlig forskning som struntat i halva befolkningen.

Annika: Tror du att det måste vara så att kvinnor och inte män forskar i de ämnen du sysslat med?

Rita: Jag tror att när den "kvinnliga" forskningen väl öppnat männens ögon kommer män att gå vidare och dessutom komplettera, för det finns ju en mannens bit i förhållande till kvinnan som de aldrig tacklat. I en viss bemärkelse har ju samhällsvetenskapen sysslat enbart med det politiska och ekonomiska systemet och med en kunskapsproduktion av fakta och statistik. Men allt detta med våra sexuella föreställningar, våra bevekelsegrunder och vår självuppfattning, ja allt detta som kallas privatliv, dit kvinnor hänförs, det har liksom fallit utanför. Möjligen har psykologer och terapeuter tagit upp det men inte så att det gjorts till samhällsvetenskap på riktigt. Därför tror jag att kvinnliga forskare nu definierar ett nytt samhällsvetenskapligt område, som männen inte sett men som de sedan kan pröva.

Om könsroller: "Snart kommer jag kanske att bli tvungen att säga saker som jag inte får applåder för".

Louise: Vart har din forskning lett dig?

Rita: Ja, först upptäcker man ju klyvnaden i manligt-kvinnligt, att det finns två världar där den ena är överordnad. Så upptäcker man att detta finns överallt, det genomsyrar livet i varje detalj, och ett tag känner man

sig nästan paranoid; var man ser så hittar man mönstret. Då frågar man sig hur det här är inbyggt i psyket av vår erfarenhet och hur det hänger ihop med helheten. Tittar man så bara på kvinnan kommer hela barnfrågan in, för ytterst är ju moderskapet kärnan i kvinnorollen. Så kom jag att jobba med barnen och familjen. Men jag såg hela tiden att barnens villkor berodde på de vuxnas liv, som alltid slår tillbaka på barnen.

När jag fick det här uppdraget med aborterna trodde jag att det var en mer speciell fråga. Men nu efteråt upptäcker jag att det satt hela synen på äktenskapet i gungning för mig. För när jag sett den historiska diskrimineringen av barn utom äktenskapet och de ogifta mödrarna, då började jag förstå att äktenskapet är en av de institutioner i samhället som kontrollerar kvinnornas fruktsamhet och gör dem helt beroende av mannen. Det här har jag inte riktigt tänkt igenom ännu men det gav mig ett nytt, djupt perspektiv, som skrämmer mig. Elise Ottesen Jensen skriver i sina memoarer att hon ville jobba mot vissa enkla brutala förhållanden: de unga flickorna som kastades ut ur sina hem, de fattiga kvinnorna som slets ned av ständiga graviditeter. Men så fick hon i sina händer en bok om avvikande beteenden och kriminaliserad sexualitet och då föll det ena höljet efter det andra, hon upplevde en väldigt åsiktsradikalisering som hon inte bett om och inte sökt efter. Det upplever jag nu: tankar som jag inte var förberedd på börjar inställa sig och samhället gungar mer och mer för mig. Tankemässigt är det stimulerande men ibland skrämmer det mig att gå vidare, för snart kommer jag kanske att bli tvungen att säga saker som jag inte får applåder för.

Juliet Mitchell skriver i

"Kvinnorna — den längsta revolutionen" om kombinationen av sexualitet, moderskap och barnavård och hon säger att så länge de här funktionerna är kopplade till varann, så länge är kvinnan fånge. Känslomässigt revolterade jag mot det. Nu när jag forskat om aborter och illegitimitetsbegreppet måste jag ompröva vad jag tidigare trott. Hela frågan om äktenskapet och kvinnors möjlighet att ha barn utan att vara kopplad till en man. Å andra sidan känner jag en stark sympati för att öka mannens fadersrättigheter.

Om den nya kvinnorörelsen: "Jag tror också att det kommer att komma hårda konfrontationer. Men jag är osäker på om de kommer att följa könsgränserna".

Louise: På 60-talet talades det om könsroller och rollutjämning men den nya kvinnorörelsen menar ju att kvinnorna själva måste finna sin egen identitet och ställa sina egna villkor. Upplever du det som en framkomlig väg?

Rita: Jag måste nog svara lite ambivalent. Kvinnorna står i fråga om medvetenhet och diskriminering i olika positioner. Somliga kvinnor har varit mer skoningslöst fångade, andra har haft fler andningshål. Jag önskar att kvinnor och män kunde samarbeta mer om det här. Kvinnorna har dock sedan 1800-talet arbetat med att omdefiniera sig själva, de har märkt att de inte passar in i det här samhället, att deras liv blivit urholkat och tomt. Kvinnor är ifråga om känslor och sexualitet långt före männen. Männen är konservativa, infantilerade, byråkratiserade, de är offer för ett ensidigt närings-system och berövade sina barn, de är utsatta för hela den moderna sexkulturen. Hur tusan ska de klara sig utan vår hjälp?

Jag upplever de moderna männen som oerhört handi-

Foto Judith Lukács

kappade och de utbildade, psykiskt differentierade kvinnorna som så överlägsna. Det är den ena sidan av saken. Den andra är den djupt personliga att det finns en handfull män som står mig så nära att jag inte har något personligt val i den här frågan.

— Jag får ofta den tveksamma komplimangen att jag inte är aggressiv och det enda jag kan svara är att jag tycker så bottenlöst synd om er. Jag tror också att det kommer att komma hårda konfrontationer. Men jag är osäker på om de konfrontationerna kommer att följa könsgränserna. Jag tror att många kvinnor kommer att svika systerskapet. Om vi avskärmar oss från männen, hur ska vi då kunna föra över vår kunskap till dem?

Annika: Jag känner igen det där resonemanget, även om det kanske är annorlunda när det kommer från dig. Jag tycker att det innebär att vi hela tiden ska ställa upp som mammor, morsor. Jag tror att vi måste lägga av med det och sätta ut dem i snön och se om de kan gå.

Rita: Vi har redan satt ut männen genom att parasitera på dem i kraft av vår svaga roll. Vi har undvikit beslut och ansvar och låtit dem ta

stötarna, medan vi varit passiva och morsor och initiativlösa. Och denna utsatthet har märkt dem så att de blivit förtryckare.

Annika: Du får det att låta som om vi själva valt den passiva, parasiterande rollen och så har de insett det och blivit förtryckare.

Rita: Nej ingendera har valt det. Vi har varit i händerna först på en fruktbartstradition, där männen kontrollerat vår fruktsamhet, och sedan en industriell kapitalism, som tog ut männen och avskärmade och isolerade oss. Vi har bägge betalt arvet från föregående generationer och det har satt olika spår i våra psyken.

Mina personliga erfarenheter har gjort att jag har den här inställningen. Jag tycker att man ska turas om att vara morsa och farsa åt varann. När man ser mäns hjälplöshet inför känslospråket, vad kan jag vara annat än morsa?

Louise: Jag känner mycket för din linje, Rita. Jag upplever de kvinnor som frigjort sig — och de är många fler än männen — som så fantastiska och starka, de har rubbet. Och då tycker jag också synd om männen. Men innan man nått den frigörelsen krävs en lång process av med-

vetandehöjning, som oftast innefattar en aggressiv period. Annars kan man komma till samma slutsats från ett falskt medvetande, från totalt andra värderingar t o m från kvinnoförakt.

Annika: Javisst känner jag att de starka, fria kvinnorna ligger långt före männen. Men hur ska vi få män att fatta och göra något åt sin situation, sin hjälplöshet? Ja, inte genom att vara morsor och tycka synd om dom i alla fall. Det är ju det vi alltid gjort. Vi måste kräva att män gör något åt sin roll själva. Säger vi att det är synd om männen och att vi måste hjälpa dom, då hamnar vi bland fel människor. Även om man kan känna så i korta stunder. Men då står man där bland de kvinnor som aldrig ifrågasatt sin roll, de helt omedvetna, och det förefaller som om vi är överens, och det är vi ju inte alls!

Rita: Det där förstår jag: kvinnor som säger försonliga saker utifrån fel motiv, som egentligen gömmer sig bakom för att slippa vara aggressiva.

Annika: Därför intar jag mycket hellre den motsatta sidan den aggressiva för jag tycker det är oerhört mycket viktigare att få fram vad jag verkligen menar än att riskera att vi står där och låtsas vara överens utan att vara det.

Om kärleksbegreppet: Den romantiska kärleken svarar mot kapitalismens behov.

Rita: Om man ser historiskt, antropologiskt så finns inte den romantiska kärleken som grund för äktenskap. Förklaringen är väl att äktenskapet var så viktigt för ätten, stammen, klanen att man inte kunde ta hänsyn till parternas känslor för varann. Kärleken kommer inte förrän paret bryter sig ur kollektivet, den romantiska kärleken blir en sorts frigörelseideologi. I texten det gamla Kina och Japan

skildras kärleken alltid som utomäktenskaplig och dessutom som tragisk eller löjlig, så att vi kan se hur illa det går om vi drar upp våra personliga känslor. Äkten-skapen är alltid resonemangs-partier och bygger på respek-ten mellan makarna.

Sedan har vi det indiska äktenskapet där man gifter sig av förnuftsskäl men kärleken kommer efteråt. Man uttrycker det så här: "Ni västerlänningar börjar med hög temperatur och svalnar med åren, vi börjar kallt och värmer upp äktenskapet med åren".

Så finns den historiskt sena europeiska-amerikanska modellen där åtrån och ömheten mellan individer blir grunden för familjebindningen. Den romantiska kärleken blir den ideologi med vars hjälp hushållsminskningen genomförs: paret bryter sig ur gruppge-menskapen och romantiken ersätter solidariteten med kollektivet. Varför var då hushållsminskningen nöd-vändig? Då kan man peka på tre behov hos den framväxan-de industriella kapitalismen: kravet på det geografiskt rör-liga hushållet, alltså minsta möjliga försörjningsenhet, kravet på social rörlighet, dvs att man i konkurrens med andra och genom egna presta-tioner kan höja sin samhälls-position utan att behöva tänka på anförvanter eller på dom som är svagare. Den lilla enheten är en bra konkur-rensenhet. Det tredje kravet hänger ihop med själva indu-strialiseringen, skapandet av stora fabriker etc. Med små hushållsenheter kunde man genomföra *separationen mel-lan familjeliv och arbetsliv*, bostäder och arbetsplatser och skapa regler för arbets-platsen som var helt skilda från de produktionsregler som rådde i bondesamhället.

Om sexism: "Kvinnoför-trycket, som tidigare bygg-de på moderskapet och äk-

tenskapet, går nu ut på kvinnan som sexualpartner, frigjord från alla förpliktel-ser, reducerad till en attrak-tiv kropp".

Annika: Du har talat om något jag känner mycket för, att vi måste göra kärleken mer allmänmänsklig och inte knyta den ensidigt till par-förhållandet man—kvinna.

Rita: Jag har själv varit fången i man—kvinna-före-ställningen, men de senaste tio åren har jag upptäckt så mycket annat, inte minst kvinnorna. När vi tex får många goda kvinnliga vänner minskar behovet av den intensiva dialogen med mannen. Varför detta koncentrations-krav, varför inte upptäcka ge-menskapens möjligheter?

Louise: Risken är stor i ett intensivt parförhållande att man liksom skafferiatär av si-na känslor för varandra, att man använder känslorna som klistër för att stoppa till alla sprickor, istället för att vända den kraft man får av varann utåt.

Rita: Kärleken var ju förr ett familjebildningsmönster byggt på en traditionell kvin-noroll. Med kvinnans indivi-dualisering och tillgången på fruktsamhetskontroll så har ju kvinnosynen förskjutits och kvinnan blir ett rent sexuellt objekt omgiven av myterna kring sexualiteten och en förstärkt sexism. Kvinnoförtryc-ket, som tidigare byggde på moderskapets och äkten-ska-pets idealisering går nu ut på kvinnan som sexuell partner, frigjord från äktenskap, för-pliktelser och individualitet, reducerad till en attraktiv kropp.

Den här förskjutningen är skrämmande. Unga flickor, som har svårt att hävda sig i prestationssamhället och yr-keslivet kan, medan de är un-ga och vackra, få åtminstone skenbara favörer via sexuali-ten: uppmärksamhet och popularitet. Så vaknar de som medelålders kvinnor och har

missat varje försök till annan riktning. Sexismens kvinna är alltid en mycket ung kvinna men det är också i de åldrarna man borde satsa på an-nat. De som en gång gick i ro-mantiska drömmar om upp-vaktning och äktenskap riske-rar nu att fly in i sexualite-ten.

Det sociokulturella mönst-ret i det här är skrämman-de. Det är de könsrolls-kon-servativa flickorna med out-bildade föräldrar, svag skol-gång och klena sociala resur-ser som förbrukas sexuellt i ungdomen. Det är en sorts utarmning av förtrycket: de redan mest utsatta kvinnorna är också de sexuellt mest utsatta och de som ska dra på sig aborterna. Och vilken torftighet de här sexuellt ex-tensiva killarna lever i sen!

Louise: För fanns åtmin-stone vissa hedersbegrepp, nu finns ingenting.

Rita: Sex-våld-mönstret som är så utpräglat — vari-från kommer det? Varför är den kombinationen så sälj-bar? Och den överdrivna mas-kuliniseringen? Är det man-nens skräck för kvinnan och hans rollkonflikter? De som har förödmjukande jobb, tun-ga anonyma produktions-processer är det deras frustra-tioner som kanaliseras in i fiktionsvåld och sexism? Se-dan tror en massa välutbildat folk att det är fråga om sex-uell frigjordhet!

Om kvinnans sexualitet: "Vem har inte spelat en or-gasm vi inte haft".

Rita: Kvinnan fick ju alltid förr ta konsekvenserna av sexualiteten. Hon var helt be-roende av äktenskapet om hon blev med barn, annars stod hon inför en social kata-strof. Den kvinnoroll hon skulle leva upp till var dess-utom helt definierad av män, to m damtidningarna görs av kvinnor i männens tjänst. Även forskningen om sexuali-ten har gjorts av män. Så länge fruktsamheten var det

stora problemet hann man väl inte ta itu med våra upplevelser av sexualiteten. Men nu, när vi någotsånär kontrollerar vår fruktsamhet vågar vi fråga vad det är vi upplever. Hur ofta har vi inte hycklat om vår sexualitet, vem har inte någon gång spelat en orgasm vi inte haft! OK att vi gör det en och annan gång för männens skull, men om det sätts i system blir det självförnekande och destruktivt. Vi måste släppa alla mansdefinitioner på sex, starta helt förutsättningslöst från oss själva. Kanske kommer vi då underfund med att våra sexuella behov och upplevelser biologiskt och socialt är annorlunda, att vi psykologiskt är kapabla att reagera på sex på ett mer integrerat sätt. Kanske kommer det också att visa sig att myterna om mannens sex är falska, medan vi har underblåst dom genom vår falska underkastelse och vårt förkvävande av vår egen upplevelse.

Louise: Många kvinnor talar inte med varandra om sex. Man vet så litet om hur andra fungerar.

Annika: När man insett falskspelet vet man inte vad man ska göra. De gamla sexrollerna vägrar man att spela, misstroheten mot de egna känslorna finns ju med, man litar inte på vad man känner. Som att vilja men inte kunna.

Rita: Jag tror man kan lära sig det, när man genom årens vanor och erfarenheter kommit över sin egen misstrohet. Man måste lära sig respektera varandras integritet, inte pracka på varann känslor, upplevelser, solidaritetskrav.

**Om framtidens samhälle:
"Förändringar som stärker föräldraskapet och gör de kombinationer vi har idag möjliga".**

Louise: Din bok "Uppväxtårens villkor" har betydtt oerhört mycket för mig. Men

samtidigt känner man efteråt: nu förstår jag allt, nu ser jag klart — men vad ska jag göra nu? Man ser ingen väg vidare.

Rita: Det är ju så mycket enklare att prestera en allmän samhällskritik än att formulera ett alternativ. Vi har länge haft en häftig kritik mot familjen och våra samlevnadsformer men vi vet inte vad vi ska sätta i stället. Vi ger symptombeskrivningar men inte behandlingen. Det där är jag väl själv inte riktigt klar över. Om man börjar misstänka att äktenskapets egentliga funktion varit en social fruktsamhetskontroll i ett patriarkat och om man dessutom börjar misstänka att paret inte är en tillräcklig social bas för att bära upp två vuxna människor som ägnar sig åt intressen utanför paret och dessutom har barn — då kommer följdfrågorna. Först verkar det som om hela samhället bara var byggt på kravet på geografisk och social rörlighet, uppdelandet av verksamheterna och sprängande av åldersgrupper.

Men i framtidens kontraktiva samhälle dvs det frivilliga föräldraskapets samhälle där man kontrollerar fruktsamheten, kommer en följd troligen att bli minskade födelsetal, dvs om kvinnan inte kan förena sina övriga livsroller med modersrollen.

Hur underbart ska ett barn vara för att vara värt allt övrigt man försakar? Vilken livssituation ska man ha för att våga skaffa barn? Hur ska vi lösa den konflikten? Kommer vi att gå på den östeuropeiska linjen med avelspropaganda och motstånd mot aborter? Eller kommer den att driva fram strukturella förändringar för ett delat föräldraskap, tex återskapande av större hushållsenheter, kollektiv service, ett nödvändigt skyddsnät för att vi ska kunna leva mångsidiga vuxna

liv? Och hur går det ihop med den moderna teknologin? Frågetecknen hopar sig.

Louise: Tror du att det är möjligt att återigen med hjälp av modersmyten driva tillbaka kvinnorna? Någon gång måste vi väl ta de praktiska konsekvenserna av den sociala och ekonomiska förändringen av kvinnans situation som faktiskt skett.

Rita: De välutbildade kvinnorna går naturligtvis inte tillbaka men för kvinnor med dåligt självförtroende och trista, lågavlönade jobb, för dom skulle en ny moderskapsvåg ge självkänsla och värdighet. Där har du klassmotsättningarna igen. Medelklasskvinnan har redan så identifierat sig med andra uppgifter i samhället att hon inte blir ett offer men jag är mer osäker om de flickor som idag faller för sexismen.

Inom ekonomin och politiken finns vissa tydliga tendenser och samtidigt finns det helt andra socio-kulturella behov. Kan dom två mötas? Annars vet jag inte vilken katastrof vi står inför. Med det kulturella menar jag då våra värderingssystem, med det sociala organiserandet av våra arbeten, bostäder, inbördes relationer etc. Förr hade vi en social och kulturell ordning som stämde med produktionsordningen. Så kom en ny produktionsordning som krossade det gamla sociala mönstret utan att finna något nytt som var likvärdigt.

Det adekvata svaret på konflikten är naturligtvis de förändringar som stärker föräldraskapet och gör de kombinationer vi har idag möjliga.

Jag föreställer mig att det en dag måste komma ett allmänt medvetande om att vi måste söka lösningen i någon form av kollektiv. Där olika åldrar möts och ensamma människor integreras och barn och vuxna finns tillsammans.

- *Hur uppstod kärnfamiljen?*
  - *Hur reproducerar familjen kärnsamhället?*
  - *Vilken roll spelar den för att anpassa barnen till detta system av värderingar?*
  - *Vilka drag är karakteristiska för arbetarklassens familj- och könsrollsmönster, sexualitet, uppfostringsideal— och för mellanskiktets familj?*
  - *Hur kan psykoanalysen arbeta med familjen?*
  - *Vilken målsättning har den i de olika klasserna?*
- Detta frågebatteri skulle diskuteras den 9 mars på Kafé Marx, i en debatt som anordnats av VPK, Storstockholm.*

Familjen i klassamhället

Redan från början måste det sägas, att dessa frågor knappast blev allsidigt belysta, och att några av dem överhuvud inte kom upp. Möjligen var de alltför omfattande; möjligen berodde det på att Rita Liljeström föll bort från det lag av inledare, som följde omfattade Rosmari Eliasson, Maria Bergom-Larsson och Johan Cullberg.

Rosmari Eliasson inledde med att citera en rubrik ur ett nummer av Veckans Affärer: "Kan industrin lita på ungdomen?", i överförd betydelse: "Kan det kapitalistiska samhället lita på familjen?" Svaret blir ja. Den lilla västerländska kärnfamiljen passar kapitalet som hand och handske. Familjen är en samhällsbevarande instans, som tjänar att isolera individerna framför allt kvinnan.

Men detta är å andra sidan inget nytt och speciellt utmärkande för industrisamhället. Det har bara tjänat att ytterligare öka privatiseringen och isoleringen. Familjens patriarkaliska struktur har ytterligare understrukits under industrialismen: kvinnor och barn blev lågavlönade, mannens arbete högvärderat. Kvinnan är konsumenten, mannen producenten i det moderna samhället. Kvinnans roll blev i hög grad uppfostrans: hennes perspektiv var

tillräckligt begränsat för att passa för detta. Hon har också själv uppfostrats till att i första hand känna solidaritet med familjen, i andra hand med samhället.

Detta gäller också dagens svenska kvinnor, trots att nu 57 % av samtliga kvinnor, gifta som ogifta, arbetar utanför hemmet, och 2/3 av dessa tillhör arbetarklassen. För att ändra denna inställning, krävs att de hinder som finns för kvinnans deltagande i samhället/politiken undanröjs — både de yttre och de som finns inom henne. Vi behöver en social strategi för denna kvinnokamp, som ingår i klasskampen.

Maria Bergom-Larsson

citerade Komintern från 1924: Revolutionen är värdelös så länge vi har kvar familjen. Inom den finns prestationshetsen, konkurrenstänkandet, solidariteten med närgruppen. Därefter refererade hon till Marit Pålssons tankegångar i "Du människor": Hur arbetarklassen lägger stor vikt vid väluppfostran av barnen, och fostrar till undergivenhet och lydnad — egenskaper som passar utmärkt vid det löpande bandet. Hemmafrurollen, som innebär att maken, bostaden, barnen är kvinnans liv. Hennes arbete är rent reproducerande, icke-

produktiv uppgift. Hon tyranniseras av materiella ting och krav, avpolitiseras. En tredje myt, som går hand i hand med könsförtrycket: "kvinnan passar bäst för monotont arbete." En ond cirkel skapas. Kvinnan får sämre jobb utanför hemmet, mer jobb hemma. Könsrollerna inom arbetarklassen är fastlåsta enligt tanken "man vet vad man har men inte vad man får".

Johan Cullberg

refererade i korthet den klassiska psykoanalysens syn på familjen, präglad av Freud, som i sin tur påverkades av sin tids medelklasstruktur i Wien.

I dag finns två huvudriktningar inom psykoanalysen: dels den dogmatiska — ofta starkt kritiserad —, dels en radikal riktning, som betonar de driftsmässiga behoven men också visar hur behoven kan manifesteras som uttryck för samhället, dvs sättas in i sitt miljösammanhang. Representerar för denna riktning är bl a Fromm, Richter och den sk Frankfurtsskolan. Denna kritiska psykiatri vill inte bara "städa" utan vill väcka medvetenhet, avmystifiera strukturerna — den har i sig en revolutionär tendens. Uppfattad så kan den bidra till en större frigörelse: till att skapa insikt i det samhällssystem som gör att vi får neurotiska roller, bidra till att kartlägga dess strukturer och hur de återverkar på familj och individ. Avslutningsvis ställde Johan Cullberg några frågor till publiken som han gärna ville se besvarade:

● *trångboddhet* — hur påverkar det en familj? Aggressionshämmande? Stimulerande? Vad blir följden av dålig ekonomi och extraarbete, för makar, för barn? För litet sömn, övertrötthet hos föräldrarna — hur påverkar det barnens upplevelse av föräldrar, av sexualitet?

K.W.

Barnen och ungdomen borde vara det dyrbaraste vi har. Ändå bär vi oss åt som om vi hade ett överflöd av dom och inte alls behövde se till att dom trivs, skriver Katja Waldén. Med utgångspunkt från två utredningar om ungdomsgårdar gör hon en svidande granskning av samhällets sätt att behandla ungdomen.

Vad gör vi för ungdomen?

Ibland grips man av en stor vrede, när man tänker på hur barn och ungdomar har det i det här landet. Det borde ju vara det dyrbaraste vi har. Ändå bär vi oss åt som om vi hade ett överflöd av dem och inte alls behövde se till att de verkligen har det bra och trivs — materiellt och psykiskt. Daghemmen som ofta behandlats i Vi människor, har inte blivit många fler, och framför allt har inte kvaliteten på dem höjts — snarare försämrats efter arbetstidsförkortningen för daghemspersonal.

Ungdomarna är lika eftersatta. Det är lätt att konstatera att de unga som växte upp på 30- och 40-talet — dagens föräldrar — hade en långt rikare miljö. Städerna fungerade fortfarande som integrerade centra med ett ganska rikt och varierat liv, där unga och gamla, män och kvinnor blandades i olika arbetsuppgifter. En mångskiftande miljö, där också barnen kunde uppfatta hur olika processer grep in i varandra, arbetsroller, män- och kvinnouppgifter. Och på landet fanns natur att använda, djur att vårda.

Nu är inte detta avsett att bli en nostalgisk och reaktionär suck, hellre då en vredgad klagan. Ty hur är det möjligt att vi inte långt tidigare insett, att när så mycket tagits ifrån de unga av stimulans och insikt, borde de

ha kompensrats desto kraftigare?

Visst finns det förklaringar: industrisamhällets krav, omflyttningen från land till stad, från glesbygd till storstadsförort. Men alla dessa förändringar är ju inte automatiska mekanismer, de har skett i enlighet med lönsamheten och dess värderingar. Sedd ur detta samhälls synpunkt är ungdomar så gott som värdelösa: de är ännu ingenting, möjligen blir de något i en framtid. Och effektivitetssamhället satsar inte på de värdelösa.

Men även om man ansett att denna utveckling var nödvändig, borde vi ha insett riskerna och försökt styra undan de värsta avarterna. Ty vad fick de unga? En uppväxtmiljö bland betongbunkers, där ingen känner ingen, hemmet blir en borg där den slutna dörren inestänger den lilla kärnfamiljen, djungelns lag råder på gårdarna och var och en är sig själv närmast. Var utvecklas här fantasi, medkänsla, hänsyn, samarbetsförmåga? Undersökningar från Tensta och Skärholmen visar att här växer en ny generation upp som aldrig eller sporadiskt fått kontakt med de regler och värderingar som ansetts nödvändiga för mänskligt umgänge och social samvaro.

För skolan gäller i stort sett samma sak: vill man här odla samarbete får man göra det på egen bekostnad.

Så till den miljö som skapats speciellt för ungdomar i tonåren: ungdoms- och fritidsgårdarna.* Som alltmer tenderar till att bli reserverat för de passiva och tidigt utslagna, tom centrum för gifthandel och — spridning. Från olika håll i landet kommer rapporter från dem som arbetar ute på gårdarna. De orkar inte och vill inte längre sköta en uppgift som de inte utbildats för och som inte är deras: en social vårduppgift. En sopa-under-mattan-uppgift för att vi andra ska sova lugnt om natten (Därtill kommer att de är uselt avlönade: en timpenning på c:a 13—15:—).

Två utredningar

Nu gäller detta givetvis inte alla gårdar, men tillräckligt många för att problemen har börjat uppmärksammas och debatten kommit i gång. Just nu föreligger två utredningar, som tar upp problemen kring ungdomsgårdarna och skisserar framtida målsättningar.

I april 1973 publicerade Kommunförbundet en preliminär redovisning, "Ungdoms- och fritidsgårdsarbetet", av resonemang inom en arbetsgrupp från Kommunförbundet, Socialstyrelsen och SÖ. Efter en diger genom-

*Ett klarläggande: ungdomsgårdar, avsedda för ungdom mellan 14—18, och öppna vardagar mellan 19—22, finns i stort sett bara i Stockholm. I landsorten finns fritidsgårdar, som ofta har längre öppethållande och tar emot för fler åldersgrupper.

gång och analys av olika fritids-, hem- och föreningsgårdar i landet samlades man om ett förslag till "övergripande målsättning":

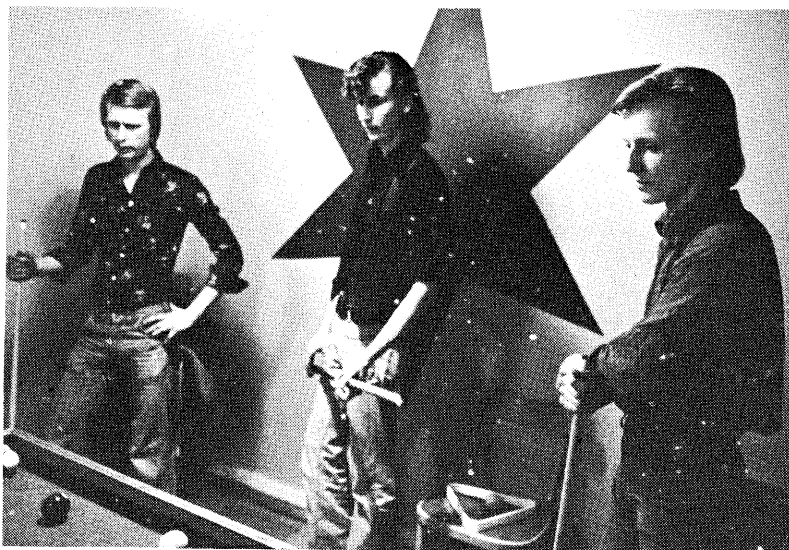
Gårdsverksamheten bör:

- skapa förutsättningar för en meningsfylld fritid för alla ungdomar i kommunen
- tillfredsställa kraven på nöjen och underhållning
- erbjuda allsidiga och aktiverande fritidssysselsättningar
- genom arbets-, hobby- och studiegrupper främja solidaritetskänslan och förmågan till samarbete
- ge gårdsbesökarna möjlighet till deltagande i beslut som rör gården och dess verksamhet
- ge politisk, social och kulturell träning
- bryta isolering och främja åsiktsutbyte och debatt kring skilda frågor, alltså stimulera till kritiskt tänkande
- genom program- och gruppaktiviteter öka kunskaperna och medvetenheten om bl a sociala problem, moraliska frågeställningar, miljö- och hälsofrågor.

Gården ska vara "ett fritids- och kulturcentrum", en social stimulans, som motverkar isolering och drogmissbruk. Gården ska styras "demokratiskt", genom medinflytande. Dock helst inte genom stormöten, eftersom "många av de aktuella ungdomarna inte har deltagit i föreningsliv och därigenom fått träning i medbestämmande och beslutsfattande".

Vidare talar man om olika sätt att få in "kulturen" i gårdens "fritidsmiljö". Problematiska ungdomar bör erbjudas rådgivning och hjälp från socialassistent.

Till slut dras gränserna upp mellan kvartersgårdar — som bör ha ett upptagningsområde på 1 500—3 000 invånare — och fritidscentrum-

Lillsjönäs ungdomsgård i en västerförort till Stockholm

fritidsgård med "ett rikhaltigt utbud av skilda tjänster" som bör "betjäna ett stort upptagningsområde, en stadsdel eller större kommun".

Stockholms ungdomsgårdsutredning tillsattes 1971 av Barnavårdsnämnden, med Sören Carlsson som ordförande. I april 1973 presenterade utredningen en diskussionspromemoria, som sändes ut på remiss till berörda parter. Tre principiella förslag lades fram:

- gårdsverksamheten skall i huvudsak inriktas på ungdomens fritidsverksamhet
- den övre åldersgränsen skall slopas så att andra åldersgrupper också kan ta del av den fritidsservice som gårdarna erbjuder
- inflytandet på verksamheten för besökarna och gårdsarbetarna möjliggörs i ökad utsträckning.

Vidare ville man ändra namnet till *fritidsgård*. Samarbetet mellan fritidsgården och föreningslivet bör stimuleras, liksom med skolornas nya fritidsassistenter. Centrumgårdarna bör inriktas på att bli fritidscentrum för stadsdelen, och systemet med annexlokaler utvidgas. "För ungdom med missbruks-

problem bör ordnas verksamhet i annexlokaler", med större personaltäthet. Gårdsråd bör inrättas på alla gårdar. Man citerar de riktlinjer som angavs redan i betänkandet "Ungdom och fritid", 1954:

— "Genom stimulerande och utvecklande fritidsverksamhet, genom kamratskapets fostrande inverkan och genom ledarnas personliga intresse för varje enskild deltagare, vill den (ungdomsverksamheten) ge de unga ett stöd och befordra deras intellektuella och moraliska utveckling" samt "Fritidssysselsättningen vid ungdomsgårdarna skall ges en sådan inriktning och utformning att den blir ett fostrande och karaktärsdane moment i ungdomens utveckling. Dess syfte skall vara att ge deltagarna en aktiv och positiv livsinställning, som ger resonans för samarbete och medansvar."

Till slut enas man om en målsättning, som i stort sett är densamma som Kommunförbundets, citerad ovan.

Reaktion och kritik

Under det år som gått har Ungdomsgårdsutredningens PM diskuterats och deba-

Fortis på nästa sida

Lotta Forsman har intervjuat Mia Emsheimer som just kommit hem från ett besök i Nord Vietnam

"I Vietnam försvarar folket allt som vi älskar och håller av"

Glädje och sorg, kärlek och hopp, tron på en bättre och rättfärdigare värld finns i Vietnam. Det finns också här. I Vietnam har folket fått försvara allt mot USA:s krigsmaskineri. För USA:s del har det bara gällt nya marknader och naturtillgångar. Det har gällt att försöka krossa Vietnam fullständigt på alla områden. Men, Vietnameserna har vunnit, och dom är ett exempel för världens folk att det går att försvara sina ideal. Kampen är inte slut än. I Södra Vietnam bombar Saigonjuntan, i Norra Vietnam kämpar man med dom oerhörda problem och uppoffringar som det innebär att bygga upp ett totalt

utbombat land.

Vietnams kvinnoförbund, Union des femmes du Vietnam, har haft sin fjärde kongress, kvinnorna har inte kunnat ha kongress på 13 år beroende på kriget. SKV fick en inbjudan till kongressen, och skickade Mia Emsheimer som sedan 1966 arbetat med SKV:s Vietnaminsamling.

Kongressen kom fram till att de viktigaste uppgifterna för NordVietnams kvinnor är att bygga upp Norra Vietnam till ett socialistiskt land, att stödja den demokratiska revolutionen i SydVietnam, att verka för en återförening av fosterlandet, att fortsätta emancipationen av kvinnan,

skydda kvinnornas och barnens rätt och intressen och formandet av den socialistiska kvinnan.

Dom utländska gäster som besökte kongressen fick åka omkring i Vietnam i 11 dagar.

Här följer Mia Emsheimers intryck av resan: "I Haiphong fick vi besöka en mattfabrik där 95 % av arbetarna var kvinnor, vi fick besöka ett varv där en tredjedel av arbetarna var kvinnor. Alldeles invid varvet fanns en stor bombkrater, i den stod det en luftvärnskanon som dom kvinnliga arbetarna skötte. Vietnameserna har militära övningar varje vecka, och kvinnorna utgör 55 % av folkmilisen. Vietnameserna är mycket stolta över att kvinnorna tar en sådan aktiv del i försvaret, och man har många kvinnliga krigshjältar. I Hanoi fick vi besöka ett daghem som var alldeles underbart. Personalen var fantastiska med barnen, varma och förstående. Dom barn som är föräldralösa bor antingen i internatskolor eller fosterhem.

Vi fick också besöka Quang Tri i södra Vietnam. I en skola kom barnen rusande mot oss och lade röda pionjärhalsdu-

---

(Forts från föreg. sida)

terats mycket hett, ute på gårdarna, i speciella intressegrupper som SUFF (Stockholms Ungdomsgårdsföreständares Förening) och ULIF (Ungdomsledarnas Intresseförening). Några tydliga reaktioner kan skönjas:

De som arbetar ute på fältet vill inte veta av någon segregation. Man är betänksam inför slopandet av den övre åldersgränsen eftersom detta kan innebära att gårdsarbetarna fortsättningsvis får ta hand om svärbemästrade "äldregång" som egentligen borde tas om hand av andra instanser. Beträffande gårds-

råden understryker man att det ska bestå av ledamöter som företräder gårdens intressen, inte andra myndigheters och organisationers. Inte heller vill man att de sk centrumgårdarna skall inriktas på att bli fritidscentrum för alla åldrar. De bör också i framtiden främst vara ungdomsgårdar. Visst skall de vuxna få komma till ungdomsgården — men på de ungas initiativ i så fall. Man stryker under att ungdomar i tonåren vill och skall ha rätt att hålla sig till sin egen grupp — det kan vara ett led i deras frigörelse.

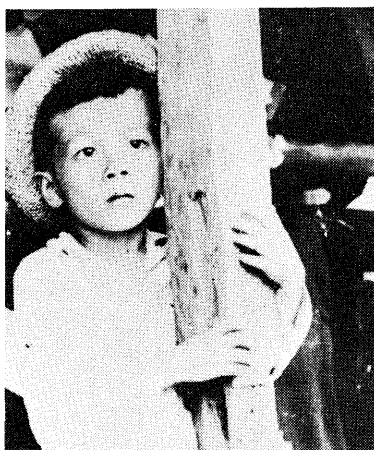
Den kvistiga kulturfrågan berörs också. Alla tycks vara överens om att ungdomarna ska förvandlas från kulturkonsumenter till kulturproducenter — frågan är bara hur? Man är oense om vägarna, men redan nu finns vissa tendenser som visar att utbudet från Fritidsavdelningen i Stockholm — som i stort sett producerar programverksamheten för Stockholms ungdomsgårdar — går från tävlings- till samarbetsfrämjande sysselsättningar, från halvfabrikat till mer skapande verksamhet inom hobbyaktiviteterna.

kar om halsen på oss. Man fick inte plocka blommor i Quang Tri, det kunde finnas okrevrade granater på marken.

Mitt starkaste intryck från Vietnam är att Vietnameserna är mycket starkt enade — att dom arbetar mycket hårt för att bygga upp sitt land — att dom har en kärlek till livet och är mycket optimistiska.

Men vi måste fortsätta kampen här i Sverige, det sitter 200 000 politiska fångar i Saigonjuntans fångelser, saigonjuntan bryter ideligen mot fredsavtalet. Vietnameserna behöver vårt ekonomiska och politiska stöd."

Kvinnorna i Vietnam har gått fram inom alla områden. Sedan 1961 har kvinnorna i genomsnitt ökat inom arbetslivet med en tredjedel. I snitt utgör kvinnorna 40 % av arbetskraften, inom den sociala sektorn är kvinnorna i absolut majoritet. Detta har skett på 40 år. Innan folket i norra Vietnam gjorde revolution, hade kvinnorna minimala rättigheter.

Le trung, 7 år, har suttit tre år i Saigonjuntans fångelser. När han släpptes kunde han varken gå eller tala på grund av den psykiska och fysiska tortyr han utsatts för.

Vi i Sverige kan knappast föreställa oss alla dom umbäranden och lidanden som vietnameserna har fått utstå och utstår. Dom 200 000 politiska fångarna som sitter i Saigonjuntans fångelser torteras fortfarande. Bara i ett kvinno-fängelse, där 3 000 kvinnor sitter, finns 300 barn som torteras. Dom torterar barn. Vi kan

inte fatta det. Och det finansieras av USA.

Vet ni att man bränner håll på bröstvårtorna på kvinnor som väntar barn, så att barnen inte kan få någon mat, sen placerar man dom hungriga nyfödda skrikande barnen och deras förtvivlade mödrar tillsammans med fångar som nyss har blivit torterade. Vet ni att man slår kvinnor som väntar barn så hårt att dom får missfall, och att dom sedan tvingas föda fram sina foster med hopbundna händer. Allt detta, och mycket mer, som man inte förmår skriva om, sker dagligen i Saigonjuntans fångelser. Det är inte propaganda. Det är sant. Imperialismen är avskyvärd. Kvinnor män och barn — vi måste bidra till att Saigonjuntan följer fredsavtalet och friger de politiska fångarna. Det är vår skyldighet att protestera, ge pengar och demonstrera. Gör vi inte det förråder vi vietnameserna, och det får vi aldrig, aldrig göra.

Riv ungdomsgårdarna!

Det allra skarpaste inlägget har kommit från två unga forskare, Håkan Lönnquist och Per Nygren, knutna till Skå. I november 1973 publicerade de "Vadå, fritidssysselsättningen?", en "analys av Stockholms ungdomsgårdars målsättning ur utvecklings- och socialpsykologiskt perspektiv". De har analyserat verksamheten vid 18 slumpvis utvalda ungdomsgårdar i Stockholm och jämfört med en modell, stödd på utvecklings- och socialpsykologiska fakta, framför allt hämtade från Jean Piaget och Erik Homburger Eriksson. De menar att ungdomsgårdarna tjänar att ytterligare vidga klyftorna mellan "anpassad" och "missanpassad" ungdom. Ungdomsgårdarna blir en reträtt dit man flyr undan samhällets krav. De anser att

Stockholms ungdomsgårdsutredning bara tjänar att lappa på ett redan lappat lappverk; ungdomsverksamheten sätts inte i relation till samhället och samhällsförändringarna. De slutar med orden: Riv ungdomsgårdarna!

Det viktiga beslutet

Ovanstående är ett referat av de aktuella utredningar och den kritik av dem som kommer att ligga till grund för de beslut som skall fattas sommaren 1974, angående den framtida ungdomsgårdsverksamheten i Stockholm.

Som så ofta grips man av en stilla vanmakt inför de många orden, även om de flesta av dem är valda ur de bästa motiv. Steget mellan teori och praktik, mellan abstraktion och verklighet är så långt! Dock finns vissa ljusglimtar: mellan de många orden skymtar också en verklig vilja till

omsorg och förändring — även om den ibland leder helt fel, som t ex i förslaget om speciallokaler för problem-ungdom. Dessutom har så många aktiverats i debatten att det finns vissa reella möjligheter till förbättringar. Inte minst reser ungdomarna själva med en helt annan självklarhet krav på att få en bättre miljö att få komma in i värmen och ljuset från tunnelbanestationens ödevärld.

Ändå krävs så oändligt mycket mer. Bl a detta: att många fler av oss vanliga människor orkade ötöka sitt föräldraansvar att gälla också andras ungar. Intressera oss för dem och deras miljö. I andra kulturer anses det som naturligt och självklart att alla vuxna hjälper till att föra in de unga i vuxenlivet. Varför inte hos oss?

Anne Lidén:

Att leta efter kvinnobilder

Längtar du efter andra bilder av kvinnor än de du ser i reklamerna och tidningarna? Sanna bilder som skildrar vår verklighet, våra liv och erfarenheter, vår fantasi, glädje och vardagsvrede? Finns de sanna bilderna idag? Hur ser de ut? Måste vi själva skapa våra bilder? Var ska vi då hitta utgångspunkten? Vi finner de nya kvinnobilderna om vi letar tillsammans, på många olika vägar. Här börjar min väg:

"En liten flicka ritar energiskt, systematiskt PRINSESSBILDER. Pärlstickad hätta, gyllene hår, sammets-

**Kvinnokultur
— finns den?**

kjol och guldskor i bild efter bild. Hon lär sig skolbilderna; hus, träd, fåglar, bilar, båtar, perspektiv, vinklar, skuggor. Får högt betyg i teckning. Att kunna rita gör henne populär bland de andra. Hon massproducerar vackra flickor, ögon, hår, händer och klänningar. Alla vill ha TJEJBILDER. PROFILER. Bild efter bild i tusental. Föräldrarna försöker få henna att rita "konst". Hon härmar och studerar de stora. Rembrandt, Daumier, Goya, Degas, Käthe Kollwitz. Men flickorna i klassen vill ha MODETECKNINGAR. Ritblocken fylls med långa, smala flickor i senaste modet. Hon blir skicklig. Läraren ger högt betyg. Hon dansar balett och ritar kvin-

nokroppens rörelser i styrka och balans. Övar och övar, ritar och ritar genom åren. Konstfackstiden förbereds genom målarskola och vävskola. Grafik och vävning är kul, men oljemåleri svårt och märkvärdigt. Konstfack innebär ett kritiskt bildmedvetande, en mängd möjligheter att göra bilder, knyta kontakter, läsa och utvecklas politiskt."

1967. Jazzbalett.

Bilden sammanfattar en del av mina "privata" bilder från Konstfack. Jag gjorde många "konstiga" bilder. Någon förklaring varför jag gjorde dem hade jag inte. Då såg jag inget samband mellan bilderna och mitt politiska intresse. Nu ser jag att bilderna tydligt handlar om sökandet efter en kvinno-identitet, om upplevelser av kvinnoförtrycket, om frigörelse. Helt följdriktigt gick jag med i Grupp 8.

21

1972. Affisch till 8-Mars.

Det grafiska, svartvita, spelar en viktig roll för att få fram texten och göra affischen till en levande bild. Det kändes kul att lägga ner omsorg på en mötesaffisch som ju är en slit-och-släng bild. Men de är viktiga. Bilden är från samma bulletin som de förra, men uttrycker mer av glad styrka. Hon står mitt i vardagsdisken, kastrull och förkläde flyger i luften och kvinnofrigörelsen blir genast mer konkret. Det går att känna igen sig. Läget är inte hopplöst. Vi kan börja här! Fastän vi inte jobbat tio år i industrin. Märker du också någon skillnad mellan de olika bilderna?

På den välkända språkaffischen har jag tecknat det typiska i vissa kvinnoroller väldigt klart och tydligt. Vänder sig satiren mot kvinnorna? Nej, det är *motsatsställningen* som framkallar eftertanken, skrattet. Men satirerna av de manliga rollerna är oerhört dåligt utvecklade, och alldeles för snälla. Varför tror du? Jo — vi kvinnor får aldrig läsa oss att rita

män. På konstskolorna får vi lära oss att rita av kvinnor, att se oss genom mäns ögon. Det är "KONST" det!

Stenåldersfolket målade av djuren på klippväggen för att övervinna skräcken och underlägsenhetskänslan. Satirer av manliga självgo-da, uppblåsta roller ger oss styrka! Humorn är ett bra vapen mot cheferna, makthavarna, industrimännen och vardagsförtrycket!

Jag försökte göra en satirisk bild av kvinnoidealet i EEC (se nästa sida) genom att skildra hur EEC vill dela upp oss kvinnor i lönsamma sektorer. Mesta möjliga avkastning för minsta möjliga investering. Fascismen i "högsta potens". Det "rashygieniska" synsättet som ligger bakom vinstintresset ville jag visa. Nu tror jag att bilden inte fungerar på ett riktigt sätt. Den framkallar skratt? Bygger inte humorn i så fall på *förakt* för de kvinnor som är fast i rollerna? De påklistrade leendena och de övertydliga detaljerna riktas *mot kvinnor* och inte mot EEC:s fascistiska ideologi, tror jag.

Nu har jag börjat ifrågasätta mina tidigare bilder i Grupp 8. De känns falska på något sätt. Formen uttrycker inte innehållet i budskapet. Trevandet efter en annan bild börjar. Sakta.

Till broschyren "Kvinnor mot EG" ville jag ha ett omslag som talade direkt till de undermedvetna känslorna inne i själen på kvinnor. Jag ville nå fram till kvinnor som tyckte politik var trist, otäckt, främmande, opålitligt eller oväsentligt. Det här var ju *deras politik* och då måste de kunna känna igen sig. Så fick jag idén om korsstygnbroderiet och Gunilla broderade. (Se Vi Män 5/6 -73). En köksbonad. Det kändes hisnande att våga ha det som omslag till en politisk broschyr. Det kändes inget självklart utan nästan lite otäckt.

Tänk om de gamla kvinno-traditionerna hade så stor makt att de inte kunde användas för att skapa nya idéer? Skulle det gå? En del har uppfattat omslaget som att jag vill tvinga alla tjejer i kvinnorörelsen att börja brodera korsstyg. Vilken reaktion! Det är tydligen mer dynamik i det här än vi anar.

De palestinska kvinnornas broderi, som jag studerade, gav mig ytterligare en ledtråd var jag skulle börja söka efter min nya bild, nämligen i kvinnornas vardagskultur.

Bonaden

Omslaget till Marie Selanders skiva skulle uttrycka vad Marie stod för. Vilken bild gjorde det? Hon var förankrad i stadskulturen, den nya progressiva musiken, den gamla kvinnomusiken och bondekulturen och samtidigt i kvinnokampen med sitt skarpa, klara politiska ställningstagande. Hur skulle jag finna ett uttryck för detta? Mängder av skisser, provteckningar, collage med bilder av Marie inkomponerade i landskap, fabriker, vävda randiga band, röda flaggor, demonstrationståg och så sonens leksaker, stickningen, de politiska böckerna som hon alltid bar med sig i en korg, gatorna och musikinstrumenten. Det blev inget bra.

Men så gick jag ifrån idén med att ha en bild av Marie med. Det var hon som hade valt sångerna. Då skulle *hennes bild av samhället* komma fram. Den försökte jag tolka. Så kom den till; BONADEN av den svenska vildmarken.

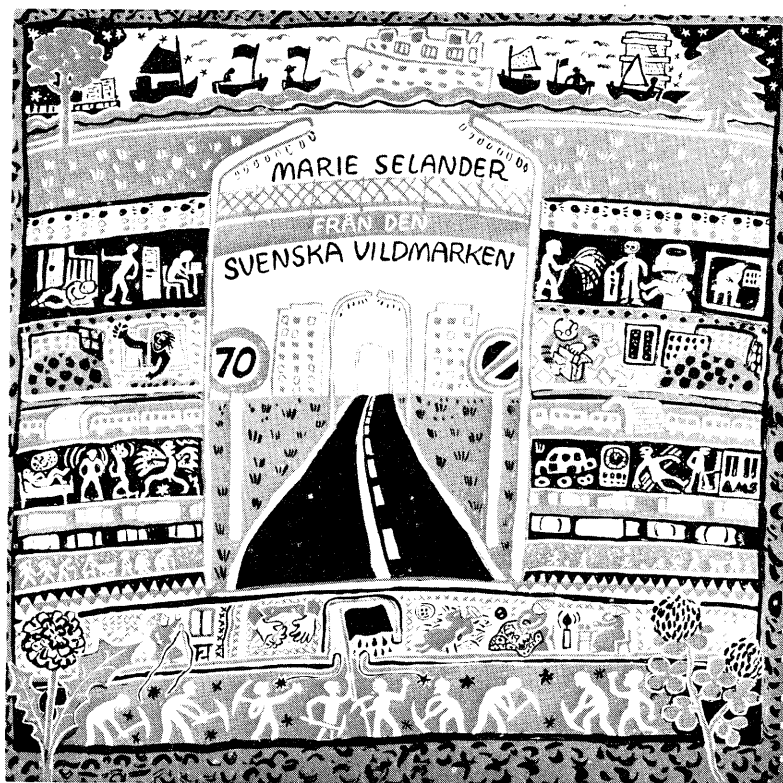
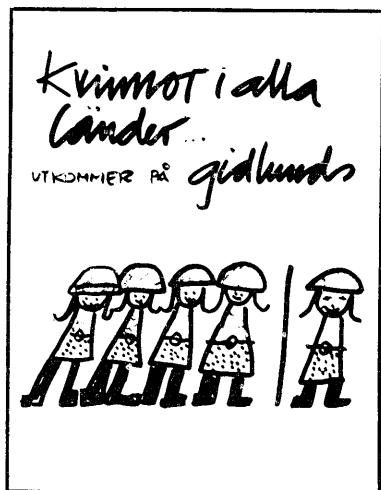
Humor, styrka, stad, land, nutid, dåtid, jorden grön och revolutionen röd. På något sätt hade jag funnit en gammal kvinnlig bildform som ändå var ny. Det blev Maries bild och inte en bild på Marie.

Kvinnovalet och stickmönster

Till boken "Kvinnor i alla länder..." skulle jag välja bilder och teckna. I materialet från kvinnorörelsen i Europa fann jag många humoristiska, satiriska och glada bilder och blev väldigt uppgiggad. Ändå fann jag inte där *mina* nya kvinno-bilder. Efter samtal med Monica Sjö om kvinnors bildspråk insåg jag att mina "privata" bilder inte alls hade varit "konstiga".

De var bara mina upplevelser av mitt eget kön jag skildrat. Upplevelser av det kvinnliga könet som ett starkt, sexuellt och samhällsligt, aktivt, skapande kön. Det undermedvetna skulle jag alltså erkänna som en fruktbar tillgång som inte var något att skämmas över.

Forts nästa sida

Många hämningar och skuldkänslor släppte och jag vågade börja rita satirer av den manliga "chauvinismen", självgodheten, vardagsförtrycket, makthavarna. Plötsligt fanns ingen skräck längre, bara en självsäker triumf! Illustrationerna till boken blev roliga att göra. Den kvinnofientliga, rasistiska ideologin i Hitlertyskland ville jag satiriskt angripa. Maktens LÖJLIGHET!

"Kvinnovalet" i Norge orsakade mycket rabalder. De höga herrarna blev upprörda och började skrika om "kvinnovälde". Jag ville få fram hur oerhört LÖJLIG deras reaktion var. Det var ju bara några stycken kvinnor som råkat komma in i kommunvalet! Den lite fnittriga förvåningen över deras bråk. Vilken reaktion kunde man då inte vänta sig om det verkligen kom till krafttag från kvinnorna på arbetsplatserna. Den dolda kraften som anas, medvetenheten om den egna styrkan, ville jag ta fram i stickmönsterformen. Stickmönstren är en bildform som präglar hela Norge. Här finns kraft som slumrar.

*

Längre än så här har jag inte kommit i mitt letande. Den här färdbeskrivningen får absolut inte uppfattas som någon mall. Tvärtom menar jag att det är nödvändigt att vi blir många som letar på olika vägar. Men jag tror inte att vi kan skapa någon verklig, frigörande, kvinnokultur om vi går den "vanliga" vägen, d.v.s. om vi följer manliga förebilder.

Då övertar vi männens förakt för kvinnornas kultur, då blir vi blinda för vardagsverklighetens kvinnobilder. Då ser vi inte att grytlappar och dukarna HÖR TILL BILDEN.

Vi måste arbeta bort den falska och skenbara frigörelsen som innebär att vi för-

nekar och föraktar vårt ursprung.

Vi behöver inte skämmas för att vi har läst veckotidningar, stickat tröjor, målat ögonen, drömt om "den rätte" och bakat sockerkakor en stor del av våra liv. Erkänn den gamla rollen för vad den är och gå vidare!

När vi skapar de nya kvinnobilderna måste hela bilden med. Det privata och det samhälleliga. Hemmet och arbe-

tet. Vi måste dra med oss vardagskulturen ut i den nya kvinnorörelsen och dra med politiken in i vardagen. Ur det mötet föds något nytt.

Vi behöver sanna bilder av oss. Bilder som skildrar hur starka vi är i vårt arbete, hur stor vår nedtryckta energi är, vilka enorma möjligheter vi har att bygga ett annat samhälle när vi frigör oss. Vi är de verkliga produktivkrafterna!

ANNE LIDEN

UPPROP!

En del av kvinnokulturen finns i kvinnors egna kulturyttringar i vardagen. Grytlappar, mattor, kuddar, mössor, bonader, band, gardiner, tröjor, sockor och vantar m m. Kvinnors lust att skapa utnyttjas idag av kapitalister. De har stora vinstintressen i att kvinnor fortsätter att köpa garn, tyg, mönster och stickbeskrivningar. Och inte minst veckotidningar!

Vem skapar mönstren och beskrivningarna? Är vi i kvinnorörelsen intresserade av det eller är vi bara föraktfulla mot "veckans broderitjafs" i Husmodern? Är kvinnorna dumma som köper alla tidningarna och stickar alla mönster som familjen Bonniers anställda tänkt ut? Eller är det kvinnorörelsen som är dum som inte ser att kvinnorna har en kultur, som är förtryckt och utsugen, men som är väldigt fin?

På hemslöjden håller envisa och vädjande kvinnor de gamla mönstren vid liv med konstgjord andning. Den gamla bondekulturen, hemvävda tyger, trasmattor är det något som är dött? Utan levande kvinnor kan ingen kultur leva. Vår historia ska leva med oss! Ska vi tillåta att den dör?

Många syföreningar styrs av kyrkor och föreningar som har intresse av att kvinnorna är passiva och lydiga i samhället. Intäkterna från syföreningarna går för det mesta till ändamål som inte kontrolleras av kvinnorna själva. Mission t ex. Ska vi ändra på det eller är det ointressant?

Textila konstnärer som sysslar med den kvinnliga "fin"-konsten är bittra över att textilkonst inte värderas lika högt som skulptur och måleri, den akademiska manliga konsten. Den textila konsten kan inte bli uppvärderad i ett samhälle där kvinnor inte har människovärde och konst är lika med pengar.

Dessa vägar är lönlösa och kommer aldrig att leda till att kvinnors vardagskultur kommer att få sitt rätta värde. Att enbart syssla med traditionellt kvinnliga bildformer är inte nog. Vi förändrar inte samhället genom att virka grytlappar.

För att frigöra kvinnokulturen från kapitalisternas kommersiella monopol, från hemslöjdens museala styrning, kyrkornas makt, och den akademiska borgerliga konstideologin krävs en aktiv kamp. Vi måste återerövra kvinnokulturen till massan av kvinnor som den tillhör!

Så länge kvinnokulturen är i händerna på profitörer och förtryckare kommer vår kvinnokamp att vara svag. Vi ger dem makt genom att strunta i vårt ursprung och vår kultur. Ska vi låta kvinnokulturen vara en kraft i det fördolda när den kan vara en levande, nyskapande och aktiv del av kvinnorörelsen? Vi BEHÖVER den för att kunna förändra samhället och erövra vårt människovärde!

A.L.

"Kvinnoliv" kallas en utställning av Anna Sjödahl och Monica Sjöö som nyligen vistats i Lunds Konsthall. Samtidigt utställdes målningar och teckningar av Benedicte Bergman i Krognoshuset strax intill under rubriken "Kärlek och Systerskap". Till hösten är det meningen att båda utställningarna ska visas i Stockholm. Anna-Lena Lindberg skriver om Kvinnomanifestationen i Lund.

**Kvinnokultur
— finns den?**

KVINNOLIV

— sedda med kvinnors ögon

I konsten som på alla andra områden inom kulturlivet har kvinnan framstått som passiv agerande (fast det visar sig att så faktiskt inte alltid varit fallet när man börjar undersöka saken närmare). Men i huvudsak var det männen som målade och kvinnor fick vara modeller för porträtt som mödrar eller älskarinnor. Ofta var beställaren av porträttet och den som dikterade motivet identisk med maken/älskaren såvida denne inte varit konstnären själv.

Ser vi oss om idag på den bildflod som sköljer över oss vare sig vi vill eller inte — veckotidningarnas glättade modedockor, reklamens hårdsprayade annonstjejer eller tobakshandlarnas grisskära porralster — så avbildas kvinnor utifrån samma utgångspunkt: antingen som sexobjekt eller familjens sammanhållande (konsumtions-)kraft. Allt det här speglar naturligtvis bara det vi redan vet, att vi lever i ett kapitalistiskt och patriarkaliskt samhälle där det är borgarklassens män som dikterar villkoren och har trumf på

hand vad gäller utbildning, tillgång till arbete och löner.

Därför är det något mycket viktigt som sker när Anna, Benedicte och Monica nu visar målningar som är motbilder till den traditionella kvinnobilden i konsthistorien och samtidigt också ger alternativ till kvinnouppfattningen i dagens mytbilder runt omkring oss. Alla tre är knutna till den nya kvinnorörelsen: Anna till Grupp 8 i Stockholm, Monica till Women's Liberation Movement i England och Benedicte är aktiv Nyfeminist i Göteborg.

Åtminstone en gång tidigare i Sverige har en grupp konstnärinnor medvetet tagit upp kamp mot kvinnoförtrycket. Det var 1910 då Svenska Konstnärinnors Förening bildades i syfte att "främja medlemmarnas gemensamma konstnärliga och ekonomiska intressen." Då var konstnärinnorna tvungna att organisera sig för att kunna ställa ut och klara sig ekonomiskt. Längre än så sträcktes inte kraven den gången. Idag arbetar Konstnärernas Riksorganisation fackligt för sina medlemmar, oavsett kön. Men fortfarande existerar ett kännbart ideologiskt förtryck som verkar på flera olika plan. Kampen mot det förtrycket har just börjat och utställningarna i Lund hör till de första där våra kvinnoliv medvetet visas fram så som kvinnor själva upplever det.

Det första som möter blicken på utställningen "Kvinnoliv" är Anna Sjödahls stora målning "Vår i Hallonbergen". Den ingår i en livsfris, en svit episka bilder med självbiografisk anknytning. Kvinnan i centrum är en om-diktning av Edvard Munchs alter ego i målningen "Skriket". Samma förtvivlade ångest — men i stället för 90-talets symboliska bro och böljande natur befinner hon sig inklämd i en steril förortslägenhet. Andra höghus är enda utsikten och ingen utom barnet i hörnet kommer att reagera på hennes rop. Nedanför tavlan har Anna ställt alla småbarnsmödrars mar-dröm — en vanlig byrå men med ett oräkneligt antal sockor vantar skor halsdukar jumprar som väller ut och sprider sig över omgivning- en. Plötsligt hittar jag en vante på väggen bredvid en annan målning. Just så här hjälplös känns situationen igen, paniken lurar och byrån blir symbol för en ouppklarad livssituation utan sammanhang och överblick.

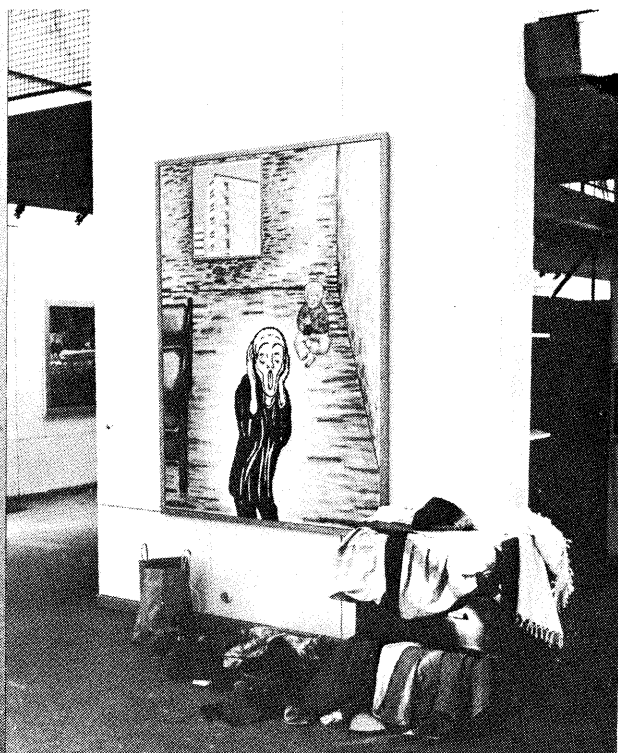
Med intensitet och energi går Anna Sjödahl till stormots mot den skenheliga modersmyten och kvinnornas isole-ring i storstädernas förortsmiljöer; följden av kapitalets vansinniga stadsplane-ring där lönsamheten kommer i första hand. Hjärtat är en symbol som många före Anna rimmat med smärta men det banala temat får en alldeles

**SOMMARPROGRAMMET
HAR KOMMIT**

Folkturist-Baktor

Wallingatan 37,
111 24 STOCKHOLM
Tel. 08/20 17 92, 20 17 94

T v Anna Sjö Dahl: Vår i Hallonbergen, t h Monica Sjöö: Abort på kvinnans egna villkor

ny både brutal och poetisk dimension här. Hon använder det i flera sammanhang, kanske obarmhärtigast i målningen "Madonna — moders-hjärta" som också ingår i livs-frisen: ett stort hjärta som många små barnhänder river och sliter i. Anna kommenterar så här i katalogen: "I och med eventuell befruktning förvandlas *inte* ens personlighet till självnärande känslö- värmepanna. Tvärtom — ofta förlorar man såväl självkänsla som hälsa."

Förra våren hade Anna Sjö Dahl en utställning i Stockholm som hon kallade "Var dags liv". Redan då skildrade hon kärnfamiljens orimliga mammaroll för att få oss att ifrågasätta orsakerna i stället för att tvivla på oss själva. Målningen "Död beslutas" handlar om att det är vid konferensbord som viktiga av-göranden om våra liv och vår miljö fattas. En skurtant ligger på knä och stödar vid det

långa bordet med stelt uppradade stolar medan hjärtat sjunker i havet. På en annan målning, "Lagens arm", kramas ett blödande hjärta sönder av en hårdhänt näve.

Men Anna Sjödahls arbeten rymmer inte enbart kritik. På utställningen finns också med en lyrisk målning, "Regnet kommer", av en skir som-marhage. Längtan ut i naturen och vår förmåga att hämta ny kraft där är en styrka som hon pekar på. Ett ömsint barnporträtt är ett annat exempel på bredden i hennes konstnärliga register.

"Jag försöker själv skapa en ny kvinnobild baserad på egna erfarenheter och andras — kvinnan som subjekt. skapande, stark, arbetande, födande, kämpande, men också mystiker" skriver Monica Sjöö i utställningskatalogen. Vi Mänskors läsare har i ett tidigare nummer, 1973:4, kunnat läsa en artikel av Monica om hennes syn på en revolu-

tionär feministisk konst. På Konsthallen visade hon ett trettiotal målningar från de senaste fem åren, de flesta i stort format.

Monica Sjöö var under ett år på 60-talet assistent till Siri Derkert och påverkades starkt av hennes positiva kvinno-syn. Men formellt och färgmässigt har Monica andra förebilder. De karga jord-färgerna har rot i hennes små-ländska ursprung och faderns måleri. För den monumentala formen har den ryske filmska-paren Eisenstein betytt mycket.

Med otålig vrede angriper Monica det kapitalistiska samhällets många snedvridna yttringar. Hon är en agitator och hennes målningar visar starka kvinnor fyllda av kraft och beslutsamhet. Bilderna är enkelt uppbyggda och tar ofta text till hjälp för att förklara innebörden så tydligt som möjligt. "Abort på kvinnans egna villkor" heter en mål-

ning. Kravet är aktuellt inom Women's Lib i England där Monica är aktiv och här för hon fram de olika argumenten. Överst på bilden är tre män i vitt med texten "Medicine Controlled by Men". Bredvid antyds en illegal abort, i målningens nedre del ligger en medvetslös kvinna som inte själv fått uppleva födsloögonblicket och slutligen fler krav som mynnar ut i parollen "Power to the People!". Stilen går igen i flera av målningarna. Situationer och miljöer markeras genom klädedräkt, föremål och åtbörder och det är genomgående kvinnor som står i centrum; arbetande kvinnor från olika tider och kulturer i internationell solidaritet och systerskap. En av Monicas huvudtankar är att vi måste återvinna kunskap om vår förlorade historia för att rustade med ett bättre självmedvetande ta itu med dagens situation. Vår belägenhet är i många stycken att jämföra med de koloniserade folkens som alltför länge tvingats acceptera andra värderingar tills de egna fallit i glömska.

Monica Sjöös målningar har väckt starka känslor då de visats i England (en utställning stängdes, till en annan in kallades Scotland Yards sedlighetsrotel). I Sverige har chocken uteblivit inför t ex målningen "God Giving Birth", där kristendomens fadersgestalt bytts ut mot en födande gudinna. Begrepp som har med mystik och religiösa föreställningar att göra betraktas ofta med misstro här och känns främmande för många. Men vi kan inte trola bort den kristna kyrkans värderingar och de politiska och könsdiskriminerande effekter den haft under ett par tusen år. För att samhället ska kunna förändras är det viktigt att vi analyserar vår historia. Monica jämför i flera målningar, som "When Are We Going To Feel Joy Again"

("När ska vi kunna känna glädje igen") eller "Celebrating 'The Great Mother'. Crete, 2000 B.C. ("Fest till Den Stora Moderns ära, Kreta, 2000 f. Kr."), dagens förtryckta kvinnor med positiva förebilder i förhistoriska kulturer som den på Kreta. Här får det mytiska en agitatorisk och inspirerande funktion genom att visa på alternativ till den mansdominerade passiva kvinnobilden. Kännedomen om de tidiga matriarkaten är liten men det har funnits sådana, bl a i Medelhavsområdet där mäktiga modergudinnor föregått Jungfru Maria-kulten. Utan tradition existerar vi i ett identifikationslöst tomrum.

"Du och jag, alla medsysstrar! Vi måste börja meddela oss med varandra!" skriver *Benedicte Bergman* i ett upprop till sin utställning "Kärlek och Systerskap". Längre fram fortsätter hon: "Våra känslor har blivit strypta och förvrängda, så att vi inte vet vad vi känner idag. Vårt språk har tystats ned, så att vi har glömt att uttrycka oss. Våra kroppar har blivit utnyttjade så att vi inte känner igen oss själva. Vårt själsliv har blivit förkrympt, så att vi idag inte vet vem vi är. Hur hittar vi vägen ut ur detta? Det finns en väg." Den vägen menar *Benedicte* att vi måste vara många tillsammans för att hitta. Ensamma förtvivlar vi bara inför övermakten.

Starkaste målningen på *Benedictes* utställning tycker jag är bilden med en födande kvinna, den är realistisk och skildrar en verklighet som tidigare hört till de bannlysta motiven. Flera av de övriga målningarna, t ex "Kvinno-bröst" eller "Kvinnomage", blir däremot för mig alltför anonyma i sitt beskurna skick för att kunna verka som kampbilder.

Utställningen "Kvinnoliv" har vandrat vidare till Oslo men för hösten, närmare bestämt oktober/november, arbetas nu på att en stor manifestation ska kunna bli av på Liljevalchs Konsthall och i Kulturhuset i Stockholm samtidigt. Planerna omfattar dels de här tre nämnda utställarna och dessutom den omtalade Göteborgsutställningen "Livegen — Eget liv" som *Benedicte Bergman* tidigare varit med om att producera. Fler konstnärinnor ska inbjudas och det är meningen att aktiviteter ska ordnas i samband med utställningarna.

Liljevalchs

Djurgårdsv. 60, Stockholm.

HANDARBETETS VÄNNER 100 år

17 maj—22 september
Föreningens historia i textila bilder, från äldre handarbeten och vävnader till dagens experimentella stortextil för offentlig miljö. Kvinnorna bakom HV. Verkstad med inf. om vävning, spinning, västfärgning m.m.
Café Blå Porten

Ny Dag

störst i socialistisk
press — ökar snabbt

Reportage—debatt—kultur-
kommentarer som du inte
finner i monopolpressen.

Ring och prenumerera
08/52 00 95!

Nyheter varje vecka

O. L:s Textil

Emågatan 29 — Bagarmossen
Tel. 48 03 47

Kort om böcker

Gunilla Ladberg m.fl: Barn- tillsyn eller barnmiljö?

Under hösten 1973 lades vid Pedagogiska Institutionen vid Stockholms Universitet fram en doktorsavhandling med namnet "Barntillsyn eller Barnmiljö? Om samarbete mellan hem och daghem." Rapporten är skriven av Gunilla Ladberg i samarbete med Suzanne Goldmann och Maj Åkerback.

"Syftet med undersökningen är att ge möjligheter att förbättra samarbetet mellan hem och daghem, utifrån en förståelse för personalens och föräldrarnas situation. Två daghem studerades genom deltagande observation och intervjuer med föräldrar och personal.

Det ena daghemmet studerades under ett halvt år utan försök till förändring. De sociala relationerna personal — barn — föräldrar beskrivs med utgångspunkt från personalens situation.

På det andra daghemmet gjordes under ett år försök att utveckla samarbetet. Dessa försök, deras resultat och de problem som uppstod beskrivs. Arbetet utmynnar i en generell tolkning av samarbetsproblematiken. Den utgår från att daghemmet har två motsatta funktioner i samhället: som *barntillsyn* (för att föräldrarna ska kunna förvärvsarbeta) och som *barnmiljö* (med uppgift att tillfredsställa barnens behov). I motsättningen mellan dessa funktioner uppstår en rad problem, t.ex. ifråga om resurser och ifråga om det känslomässiga förhållandet till barnen, och ansvarsfördelningen ifråga om uppfostran.

Förutsättningen för att samarbetet ska kunna utvecklas är att personal och föräldrar gemensamt blir medvetna om de motsättningar

som bestämmer deras situation."

Författarna ifrågasätter aldrig daghemmens existens utan daghemmen ingår i deras grundsyn som ett viktigt "komplement" till hemmen. Utgångspunkten är att utvecklingen under småbarnsåren har betydelse för en människas hela liv och att daghemmen ofta har att erbjuda en stimulans och möjlighet som barnen inte kan få i hemmen.

Detta betyder inte att man skall acceptera daghemmen som de är idag utan det gäller att hela tiden förbättra dessa.

"Målet måste vara att skapa bästa möjliga uppväxtbetingelser för barnen. Daghemmet ska alltså vara en bra barnmiljö, och det innebär att man måste ställa stora krav på det."

Förutsättningen för ovanstående är att föräldrar och daghemspersonal samarbetar mycket mera med varandra än som nu är fallet på de flesta daghem. Personalen bör veta mera om barnens uppväxt — och hemförhållanden, om föräldrarnas åsikter och värderingar. Föräldrarna å sin sida måste vara mer insatta i barnens liv på daghemmen.

I rapporten redogör forskarna för sina observationer på daghemmen. Korta citat från intervjuerna förtydligar de mera teoretiska avsnitten. Förutom vissa avsnitt "som särskilt riktar sig till vetenskapligt utbildade läsare (...) har ambitionen varit att göra rapporten (...) tillgänglig för alla intresserade, oberoende av kunskaper."

Rapporten tar också upp många problem som daghemsföräldrar kommer i kon-

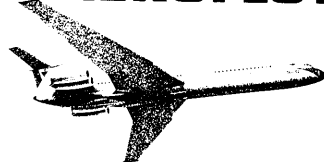
takt med. Tex vad gör man när barnet blir sjuk; när man arbetar på lördagar, där daghemmet är stängt; när man arbetar halvtid, men inte får ha barn på daghem halva dagen; när man är ensamstående och behöver hjälp med barnet. Det är här som hjälpen och insatserna skulle behövas!

Rapporten visar också hur illa daghemsidén överensstämmer med verkligheten och var forskning och insatserna behövs. Rapporten borde läsas av alla intresserade — men rekommenderas särskilt till alla föräldrar och barnstugepersonal.

Den kan beställas hos:
Kerstin Andersson, Pedagogiska Institutionen, Stockholms Universitet, Fiskartorpsvägen 160 B, Fack, 104 05 Stockholm 50. Tel. 15 01 60 ankn. 1160.

Ursula Armbruster

AEROFLOT

**är inte bara MOSKVA
och LENINGRAD**

Vi flyger också till

**JAPAN
OST- och SYDOST-
ASIEN**

Närmaste vägen går via Moskva

**Allt fler flyger också
från Stockholm till:
OSLO, AMSTERDAM
och KÖPENHAMN
MED AEROFLOT**

soviet airlines

Tel: 08/21 02 14, 21 70 07
Besöksadress: Sergels torg 6,
Postadress: Box 400 07,
103 41 Stockholm

ÖSTERSJÖVECKAN

5—19 juli

Folkturist-Baltor

Wallingatan 37,
111 24 STOCKHOLM
Tel. 08/20 17 92, 20 17 94

Joanne Greenberg: I detta tecken. A & K.

Joanne Greenberg skrev boken "Ingen dans på rosor", under pseudonymen Hanna Green. Nu har en ny bok av henne översatts till svenska. *I detta tecken* heter den och handlar om ett dövt par, Janice och Abel och deras strävan att leva i en för dem närmast kaotisk och planlös "hörande" värld.

Dottern Margaret föds hörande och man får följa hennes kamp att spränga föräldrarnas trånga tecken-språksvärld och gripa de talande orden och få dem att bli annat än meningslösa ordramsor. Här blir upplevelsen av språkets makt klar och mycket stark. Ordet har makt att förtrycka och förleda men också möjligheter att förklara och fördjupa kunskap och kontakt mellan människor. Språket, orden, är ett av våra verktyg att förmedla oss med varandra och att erövra och förstå tillvaron. Detta viktiga verktyg använder vi oftast med en självklar nonchalans eller böjer oss stumt inför en flod av uppblåsta ordmassor.

"Att inte förstå språket", sa en invandrar flicka till mig, "det är som att vara döv". Nu förstår jag *hur* rätt hon hade! Den här boken handlar om döva och hörande, men också invandrare — om språkligt förtryckta.

Jag blev djupt gripen av boken och vill varmt rekommendera den. Men den är dyr tyvärr, 50:—. Vi får hoppas den kommer i pocket snart.

Annika Nordin

Ruth Sidel: Frihet och arbete

Kvinnofrågor och barnuppfostran i dagens Kina. W&W.

Ruth Sidel är en amerikansk socialarbetare med psykiatrisk utbildning och mångårig erfarenhet av arbete med störda barn i USA:s slumområden. Under en resa i Kina 1971 specialstuderade hon kvinnornas och barnens situation. Hennes bok är den första rapporten från en barnavårds-expert om småbarnsvården i Kina efter kulturevolutionen.

Hon börjar med en genomgång av det "bittra förflutna": Mot den bakgrunden är förändringen i kvinnans och barnens situation nästan otrolig. Idag förvärvsarbetar 90 % av Kinas kvinnor och det finns ett väl utbyggt nät av barn-tillsyn. I olika kapitel går hon sedan igenom kvinnornas frigörelse; äktenskap, havandeskap och barnafödande; kulturevolutionen och organiserandet av barnavården; uppfostringsideal i daghem och förskolor; Avslutningsvis jämför hon Kina med de kollektiva uppfostringsmetoderna i Sovjet och Israelsamt med

den västerländska individualiserade barnuppfostran.

I Kina har man byggt upp det sociala nätet dels decentraliserat, dels integrerat mellan åldrarna, vilket frigör kvinnorna på ett helt annat sätt än hos oss. De kinesiska kvinnorna ser inte kvinnornas befrielse som en kamp mellan män och kvinnor utan som en strid mellan nya idéer och kvarlevor från ett feodalt-patriarkaliskt tänkande. I likhet med andra socialistiska länder delas ansvaret för barnen av alla och "den moderliga värden" sprids ut på många. Eftersom samhället och medborgarna omfattar samma värderingar och ideal innebär detta aldrig en konflikt för barnen.

Sammanfattningsvis pekar Sidel på de många positiva likheter som finns i den kollektiva fostran i Kina, Sovjet och Israel och kritiserar våra västerländska ideal. I den kollektiva fostran får barnen lära sig att gruppen är viktigare än individen, att friheten ofta kan vara att tjäna istället för att förtjäna, att samarbetsvilja och kärlek är viktiga egenskaper istället för konkurrens och hat.

L W

Bra kläder är dyra!

(men billigast i längden)

KÖP KVALITETSKLÄDER HOS

Carlboms

Dam & Herrkläder

till kontantpris på 4 månader
utan räntor och extra kostnader!

KARLBERGSVÄGEN 40

(vid Freigatan). T-bana Odenplan och S:t Eriksplan

Buss 47 — 48 — 54. Lätt att parkera.

**ÖPPET måndag—fredag klockan 9.30—18,
lördagar klockan 9—14 VÄLKOMNA!**

Denna tidnings läsare erhåller 10 proc. rabatt vid kontantköp.
Aberopa annonsen.

Färg-TV och stereo

till förmånliga villkor.

Philip Carlsson Radio o TV

Husargatan 24, Göteborg.

Tel. 031/11 15 86

För Indokinas kvinnor och barn

På annan plats i detta nr av vår tidning berättar Mia Emsheimer — en av våra mest energiska i solidaritetsarbetet för Vietnams folk — om ett besök i Hanoi som gäst vid Vietnams Kvinnoförbunds kongress. Hon fick även tillfälle att besöka Sydvietnam. Läs intervjun med henne! Här nöjer vi oss därför med att hänvisa till det inbetalningskort som ni har i tidningen och ber er göra gott bruk av det innan sommaren kommer och därmed semesterbestyren. Här kommer redovisningen — listan är inte så lång som den vanligtvis brukar vara, men den visar i alla fall att vi nu kommit upp i en samlad summa av 273 000 kronor.

Transport	268.675:98	Maja Bolling, Göteborg	100:—
Hildur Lönnström, Porjus	150:—	Alice Andersson, Huskvarna	15:—
Anny Öhman, Porjus	150:—	Maj Ståhl, Älvsjö	10:—
Greta Englund, Skärholmen	100:—	Elin Ahlén, Sundbyberg	15:—
Anna Pettersson, Avesta	20:—	gm Mia Emsheimer, Stockholm,	
K. Lundmark, Stockholm	10:—	bössinsaml.	1.788:55
Sigrid Bouvin, Västervik	25:—	Gun Sundström, Norsborg	50:—
Alice Sandell, Göteborg	10:—	Bernhard Jonsson, Obbola	25:—
Thea Lindahl, Karlsborgsverken	20:—	Alfhild Nordberg, Västerås	25:—
Inger Björk, Bromma	25:—	Britt Kling, Johanneshov	50:—
Olga Nordberg, Karlstad	35:—	Anna Eriksson, Uppsala	15:—
Astrid Munthe de Wolfe, Vaxholm	75:—	Hilma Öberg, Johanneshov	30:—
O. Dahlgren, Porjus	50:—	Alice Törmark, Göteborg	30:—

Postgiro 513 23-4

Dolly Gustafsson, Partille	100:—
Carin Mannheimer, Göteborg	75:—
Anna Medin, Göteborg	10:—
Huskvarna SKV-avd. Till Eva	
Palmaers 70-årsdag	50:—
Centrala SKV-avd. Göteborg	200:—
Västra o. Kålltorps SKV-avd.	
Göteborg	150:—
Mölnåls SKV-avd.	300:—
Bjursläts SKV-avd, Göteborg	100:—
Anna Johnsen, Bromma SKV-avd.	
listinsaml	165:—
Umeå Skärgårds SKV-avd.	400:—
Sonja Beckman, Stockholm, Till	
Josef Söderbergs minne	100:—
Dagmar Beckman, Malmö	50:—
Kronor	273.199:53

Reselandet DDR

Speciellt i år borde Ni besöka Tyska Demokratiska Republiken. DDR firar nämligen sitt 25-årsjubileum.

Vägen dit är kort, snabb och billig.

De komfortabla järnvägsfärjorna "Rügen" och "Skåne" tar bara knappa fyra timmar från Trelleborg till Sassnitz — fem turer dagligen!

Säkerligen finns det också något för Er i det rikhaltiga reseutbudet. Ni kan välja mellan:

Weekendresor till Sassnitz

8-dagars badresor till Sellin, Binz på ön Rügen, eller till det exklusiva hotellet "Neptun" i Warnemünde.

2-veckorsresa till Östersjöveckan 5/7—19/7 i Kühlungsborn.

Rundresor med buss till DDR:s intressantaste städer: Berlin, Weimar, Erfurt, Magdeburg, Rostock osv.

3-, 5- och 7-dagars rundresor med buss genom DDR:s vackraste områden. Ni kan också delta i dessa resor med egen bil.

Övernattning i förstklassiga Interhotel.

Bilpaket

eller "på egen hand".

Veckoresor till Oberhof, Potsdam och Warnemünde.

Hälsoresor med läkarvård till olika kurorter i DDR.

Camping.

Begär ytterligare upplysningar från

DDR Turistbyrå Box 197, 101 22 STOCKHOLM
Gatuadress: Vasagatan 19

Namn: .....

Adress: .....

Postadress: ..... VM 74

Rita Liljeström

Uppväxtvillkor

Samspelet mellan vuxna och barn i ett föränderligt samhälle

Uppväxtvillkor

Samspelet mellan vuxna och barn i ett föränderligt samhälle.

Författare: Rita Liljeström

Hur förändringar i samhället återverkar på familjen och hur relationerna inom familjen påverkar individerna är huvudtema i boken.

Publica. 2:a uppl. 288 s. Cirkapris 30:-

Allmänna Förlaget

VIETNAMESISK GRAFIK,
varor fr Kina, DRV, DFR Korea.
SOLIDARISK HANDEL
Kungssteng 27. Tel 08/31 86 42
(Nära T-banan, Rådmanngatan)

**Länsmansgårdens
Tobak**
Daggdroppegatan 2 - Tel. 54 45 72

Kraftigt sänkta premier på personbil

Vi har gjort en rejäl sänkning så att våra premier nu verkligen tål att jämföras. Ring så får du veta premien för just din bil!

Inte bara prispressare!

Folksam ägs av sina försäkringstagare. Vi ser det därför som en självklar uppgift att inte bara verka som pris-

pressare utan också att satsa på upplysning i säkerhetsfrågor och trafiksäkerhetsforskning. Det senare sker vid vår experimentverkstad i Växjö, som nyligen fyllt 10 år. Du kan beställa en broschyr om verksamheten där från **Folksam, Informationsavdelningen, Fack, 104 60 Stockholm 20.**

PS. Våra kontor är öppna mellan kl 8 och 18 måndagar – fredagar.

Ring! FOLKSAM